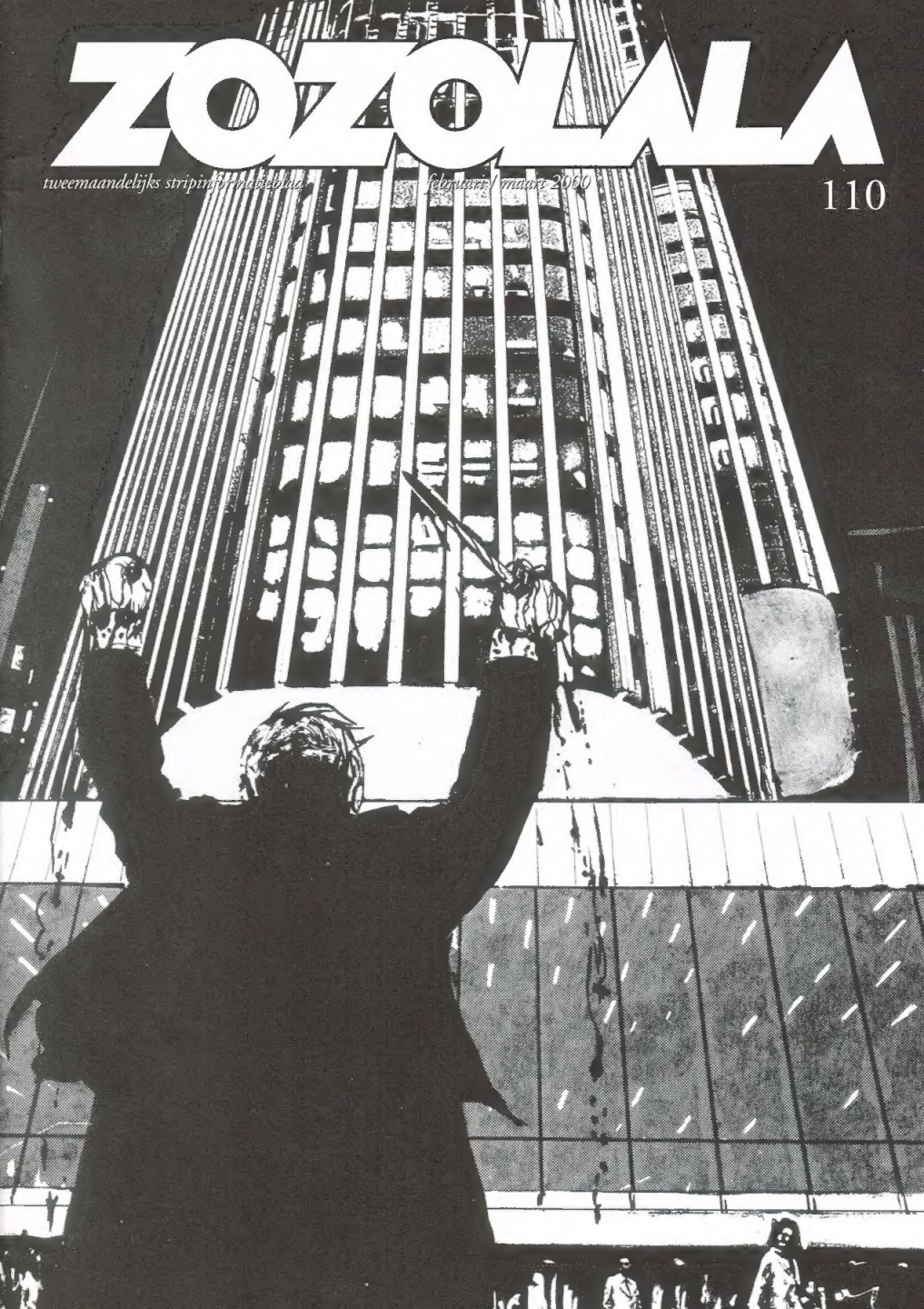

ZOZOALA

tweemaandelijks stripinformatieblad

februari / maart 2000

110

Paraferalia

In december van het vorig jaar vond in Turnhout een klein, maar geslaagd stripfestival plaats. In het plaatselijk cultureel centrum werd onderdak geboden aan een tentoonstelling, strip(informatie)bladen, een enkele winkel en vooral veel vertegenwoordigers uit het small press-circuit. De ervaringen van de daar aanwezige redactieleden en een verzoek aan de redactie om mee te denken over de benutting van het Stripinformatiecentrum te Haarlem, deed in de boezem van uw en ons lijfblad een heftige discussie oplossen. Zijn musea, informatiecentra, beurzen en stripinformatiebladen slechts paraferalia die alleen maar afleiden van het lezen van strips of is zonder zo'n circuit het medium ten dode opgeschreven? Soms lijkt de Stripdagen geheel in haar programmering verstoord omdat de inkomsten van levensbedingd zijn voor het Stripschap, het Groningse stripmuseum is de laatste jaren nog geen stap dichterbij zijn opening gekomen en op zo'n kleine markt waakt ieder slechts voor zijn eigen kraam. Aan de andere kant was het stripfestival in Turnhout een ideale ontmoetingsplaats voor het alternatieve circuit, worden in de marge van het Stripschapsfestijn nog altijd allerlei initiatieven geboren omdat iedereen er is en zijn er meer stripbeurzen dan ooit tevoren. Wellicht ligt de oorzaak van deze tegenstelling in het feit dat er niet alleen striplezers zijn, maar ook stripverzamelaars. Beide groepen laten zich op verschillende wijze, maar vaak wel op dezelfde plaatsen bedienen en zijn tot elkaar vertoerd. De routinieuze beursorganisator vervalt echter snel tot een programma vol zeefdrukken, verzamelobjecten en getoetseerde albums. Voor de striplezer valt er weinig nieuws te halen. Een goede beurs verrast met bijzondere uitgaven, interessante exposities, uitstapjes naar verwante expressieven en opwindende experimenten plus signifiante occasions, gelegenheden en materiaal voor de verzamelaar. Zo was de eerste editie van het stripfestival in Haarlem en dat maakte Turnhout aantrekkelijk.

De redactie

ALKMAAR
Rataplan
Grote Markt 193
1315 JE / 036 - 354 39 95

ALMERE
BOOKERS & STRIPPERS
Boterstraat 72
1811 HP / 072 - 612 19 16

AMSTERDAM
KRASSER
Tussenmeer 329
1069 DR / 020 - 6191558

LAMBIEK
Kerkstraat 78
1711 GN / 020 - 626 75 43

RICHARD
Rombout Hogerbeetsstraat 78
1052 HX / 020 - 684 29 23

NOU MOE!
Kerkstraat 78
1092 JA / 020 - 693 63 45

SNOEK
Eerste van Swinderenstraat 545
1093 LC / 020 - 668 47 64

ANTWERPEN
BEO
Hoofstraat 15
2000 / 03 - 233 25 36

BUDDY'S
Meer 225 (1e verd.)
2000 / 03 - 232 16 31

MEKANIK STRIPST.
Jacobsmarkt 73
2000 / 03 - 234 23 47

APPELDOORN
DE TWEEDE LEZER
Eerste Woudersdijk 102
7331 DK / 055 - 542 72 02

ASSEN
PILOK STRIPS EN EH.
Stationstraat 1 DINGEST
9401 KV / 0592 - 31 32 92

ARNHEM
DE NOORMAN
Koningstraat 43
6811 RH / 026 - 442 09 09

BERGEN OP ZOOM
GILLES DE GEUS
Boerstraat 4 (passage)
4611 NC / 0164 - 24 74 62

BREDA
FRANKA
Torenstraat 9 (passage)
4811 XV / 076 - 521 41 53

BRUGGE
DE STRIEP C.V.
Katholiekstraat 42
8000 - 050 - 33 71 12

BRUSSEL
HET B-GEVAAR
Grootstraat 15
1000 / 02 - 513 14 86

DELFT
BUL SUPER
Breestraat 18 - 22
2611 RG / 015 - 212 60 47

DEN BOSCH
SPRIT
Hinthamerstraat 90
5211 MS / 073 - 614 55 30

DEN HAAG
HAAGSE STRIPSHOP
Wagenstraat 133
2512 AT / 070 - 363 41 15

MIKE'S STRIPTIEK
Chasséstraat 71
2518 RW / 070 - 365 07 38

WALK IN
Herengracht 13
2511 EG / 070 - 364 63 36

DEN HELDER
BOEKIE
Rijnsdijk 24
1781 VH / 02230 - 61 23 77

DORDRECHT
SJORS
Scheffersplein 1
3311 EJ / 078 - 614 20 12

EINDHOVEN
superstrip
Kleine Beg 33
5611 JS / 040 - 241882

ENSCHDEDE
DE STRIEP-AAP
Javelstraat 22
7512 ZJ / 053 - 430 52 61

GEEL
ALFA STRIP
Nieuwstraat 12
2440 / 014 - 58 43 80

GENT
PIERKE
Frans van Rijnhoofstraat 312
9000 / 09 - 227 70 86

GOES
HET PAARD VAN TROJE
Langevoorststraat 2
4461 JP / 0115 - 21 46 91

GRONINGEN
MODERN PAPIER
Paterstraat 20
9711 KL / 050 - 313 25 21

HAARLEM
STRIPWINKEL BEEDEE
Angang 42
2011 HS / 020 - 531 01 68

HASSEL
WONDERLAND
Paardsdijkstraat 17
3500 / 011 - 22 82 00

HELMOND
DE BOEKENWURM
Heistraat 60
5701 HP / 0492 - 59 08 83

HOORN
HET GELE TEKEN
Grote Oost 37
1621 RV / 0229 - 21 86 23

KAMPEN
DE FANTAST
Burgwalstraat 7
8261 HV / 038 - 313 23 25

LEEUWARDEN
DE BALLOON EXPRESS
Korfmarkestraat 1
9911 LA / 059 - 213 21 46

DE RAT
Voortstraat 83
8911 JL / 058 - 215 16 00

LEIDEN
DUMPIE
Nieuwe Rijn 18
2312 JC / 071 - 512 64 04

LEIDSE STRIPSHOP
Burgwalstraat 7
2311 EC / 071 - 512 18 02

LEUVEN
HET BESLOTEN LAND
Parisselaar 16
3000 / 016 - 22 58 40

GEBELUN
Mechelstraat 35
3000 / 016 - 23 55 86

MECHELEN
DE STRIEPKEVER
p/a Leermarkt 50.0.02
3000 / 015 - 21 76 05

COMIC STRIP
Hoogstraat 28
2800 / 051 - 42 06 50

MIDDELBURG
HET PERRON
Sint Janstraat 13
4331 KA / 0118 - 63 47 47

NIMMEGEN
STRIPWINKEL DE NOORMAN
Van Wellenstraat 45
6511 MC / 024 - 32 26 146

OOSTENDE
DE STRIEP
Pauwestraat 36
9400 / 059 - 51 54 60

ROESSELAERE
WILLES WERELD
H. Horrestraat 20
8800 / 051 - 24 64 15

ROTTERDAM
YENDOR
Korte Hoogstraat 16
3011 GL / 010 - 433 17 10

DONNER BOEKEN
Lijnbaan 50
3012 ER / 010 - 413 20 70

NOORD
Zaagmolendrift 33
3036 HC / 010 - 466 43 68

DICK BOS
Janslaan 2
3054 PW / 010 - 461 31 47

SINT TRUIDEN
DE GALLIER
Beekstraat 58
3800 / 011 - 67 17 39

SCHIEDAM
1 CENTRUM
Korte Singelstraat 20a
3112 BG / 010 - 426 25 84

TILBURG
TOMMY
Nieuwlandstraat 14
5038 SN / 013 - 535 83 19

TORHOUT
1 STRIPJE
Oostendestraat 32
6820 / 050 - 21 71 82

TURNHOUT
TISTEN DOP
Paterstraat 98
2300 / 014 - 42 88 29

UTRECHT
PIET SNOT
Vismarkt 3
3511 KR / 030 - 231 84 72

STRIP EN LEKTUURSHOP
Oude Gracht 194
3511 NR / 030 - 233 43 57

VEENENDAAL
THE DROWNING MAN
Scheepshof 8
9901 CV / 0316 - 561 093

VENLO
BOLSTER
Grote Kerkstraat 14
5811 CH / 077 - 354 40 69

WAREGEM
BLUIT
Stormstraat 147
2900 / 056 - 61 00 158

ZWOLE
DE BOEKENHALTE
Assendorpstraat 103
8012 DH / 038 - 422 10 77

Redaktieadres ZozoLala: Postbus 344, 3720 AH, Bilthoven, Nederland e-mail: hvaesest@gps.nl

REDAKTIE: Paul van Grembergen, Jef Nieuwenhuis, Hans van Soest, Ton Dohmen, Karin van Wylick & Gerard Zeegers.

LAY-OUT: Xander Elink Schuurman & Isabel Verboven.

VASTE MEDEWERKERS: Erich-Jan Wierich, Marq van Broekhoven, Anton Darn, Maaike Harjes, VLO, Mike Marsden, Len Bunte, Bert Meppink, Peter de Wit, Pieter van Oudehousen & Fons van Erp.

OOK VERKRIJFT MEE: Barbérian, Cossey, Lapière, Alan Moore, Maarten Vande Wiele.

DRUK & AFWERKING: Drukkerij Wilco (Amersfoort).

BIJ DE VOORPLAAT: Plaat uit 'From Hell' van Eddie Campbell.

ABONNEMENTEN ZIJN MOGELIJK VOOR EEN JAAR (€ 20,00 / BF 370) of voor twee jaar (€ 39,00 / BF 600). Belgische CPJ-houders betalen per jaar BF 520, of per twee jaar BF 500.

ABONNEMENTEN GAAN IN na storing van het totaalbedrag op Postbank giro 3253937 (NL) of Postgirorekening 000 - 164840584 (B) t.n.v. Stichting Zet.EI te Bilthoven o.v.v. je eigen adres en evt. je CPJ-nummer.

COPYRIGHT 2000 bij Stichting Zet.EI. Overname van artikelen, strips, of illustraties enkel in overleg met de uitgever.

OPLAGE: 8.000 exemplaren

ISSN: 1382 - 8630

DE LIEFDE VOOR DE STRIP

BERBÉRIAN, COSEY EN LAPIÈRE
OVER HUN INVLOEDEN

Stripmakers communiceren vaak indirect - via de pen van een interviewer - met hun publiek. Slechts zelden nemen zij zelf het woord. Uit onvrede met deze situatie nam Meneer Johan-auteur Charles Berbérian het initiatief voor een essaybundel, waarin hij zich samen met een dertigtal collega's uitspreekt over de stripgeschiedenis, meer specifiek de stripboeken die hen beslissend beïnvloed hebben.

Het resultaat verscheen zojuist in het Frans als *Jeux d'influence* bij uitgeverij PLG. En omdat wij geen zin hebben om vruchteloos de Nederlandse vertaling af te wachten - een pint voor wie ons ongelijk bewijst presenteren we in deze ZozoLala drie bijdragen: die van initiatiefnemer Berbérian (1959), Cosey (1950) en scenarist Lapière (1958). Drie gevestigde stripmakers, drie veertigers, proeven de nostalgie van de beginnagen van hun carrière.

CHARLES BERBÉRIAN: EEN ONMOGELIJK HUWELIJK

Mijn exemplaar van *QRN op Bretzelburg* heeft eizelsoren en de pagina's laten los. Op het omslag zitten krassen vanwege een productiefout. Binnenin laten de chocoladevlekken zich niet meer wegdenken en is het papier enigszins vergeld. Het geeft de kleuren een eenheid die ze in het begin misschien niet hadden. Nog altijd herlees ik deze strip met plezier - zonder dat de oplettende en veeleisende lezer die ik nu ben, de geamuseerde en vers-troide lezer die ik was in de weg zit.

Op de eerste plaats zijn er - natuurlijk - de tekeningen. Maar goed, Franquin heeft geen introductie meer nodig. Bijna alles is al over hem gezegd - behalve dan dat de personages bij hem nauwelijks acteren. Of ze nu uitbundig, lomp, elegant, schattig of idioot zijn, ze worden altijd subtiel neergezet in hun gedrag. Franquin weet hoe hij zijn papieren acteurs moet sturen, en dat maakt ze zo levendig en aandoenlijk. De eerste *Robbedoes* die ik las, was niet van Franquin, evenmin van Jijé. Het was *De goudmaker* met tekeningen van Jean-Claude Fournier. Ik vond het geweldig. Ik had zelfs met mijn cassette recorder een eigen gesproken versie van het boek opgenomen, waarbij ik verschillende stemmetjes gebruikte om de personages na te doen. Daarna wilde ik alle *Robbedoes* hebben, zonder ook maar het minste belang te hechten aan de namen die in het klein onder de titel stonden gekrabbeld. Tot ik op *QRN* stuitte. En ik in de war raakte. Het zijn dezelfde stijl, dezelfde kleuren, dezelfde personages - en toch springt juist dat boek eruit. Waarom, vraag ik me af.

Deze vraag betekent een kleine revolutie voor mij. Om geografische redenen waarover ik hier niet hoeft uit te wijden (*Amerikans groeide op in het buitenland, red.*) vormde het ontfermen van Amerikaanse comics mijn leerschool in het lezen van strips. De onrustige nachten van Batman kwamen tot leven dankzij een bataljon anonieme en onderling uitwisselbare pennellikers. Alsof het masker van de superheld niet alleen diende om zijn ware identiteit geheim te houden, maar ook die van zijn auteurs. Het heeft mij dan ook nooit gestoord om een personage in verschillende gedaanten te zien. Het gaat dus niet te ver om te zeggen dat Franquin de eerste was, die in mij de eis van de kwaliteit van de lijn heeft doen ontwaaken. Sterker nog, het was vooral de gebarentaal van zijn personages die me trof en waarin voor mij de ware kracht van zijn tekeningen schuilt. Nog niet zo lang geleden - maar de tijd gaat snel - las ik een interview met de danser en choreograaf Philippe Dufoullé. Hij noemde Franquin een van zijn grootste invloeden. Ik bedoel maar.

Zodoende ontwikkelde ik een gevoel voor strips. En door mijn *Batman*-strips zo nu en dan te herlezen, kon ik bijvoorbeeld uiteindelijk Carmine Infantino onderscheiden in de horden gemaskerde batmanografen. Ook kan ik zeggen, dat ik liever de tekenstijl van Hugo Pratt zie dan die van Milton Caniff. Aan Corro Maltese zie ik immers aan zijn manier van roken, of aan hoe hij met de handen in de zakken wandelt, een soort latente elegantie af. Uit de opgosslap en de lichaamsstaal van de vrouwen die hem omringen spreekt een mediterrane loomheid. Of ze nu Afrikaans, Chinees of Iers zijn, het is de lijn van Pratt die dat bepaalt. Zijn virtuositeit zit 'm niet in de stijl van inken, maar in wat hij met zijn lijnen weet op te roepen. Terug naar *QRN*. Er is niet alleen de tekening, er is ook het verhaal. Een rijk, onvoorspelbaar verhaal, dat wemelt van de bijfiguren. Bovendien - mijn geestdrift kende geen grenzen - loopt Kwabbernoot het hele verhaal lang in pyjama. Grandioos - en achteraf gezien nog surrealistischer - is dat het piccolo-kos-

tuum van Robbedoes absoluut niet misplaatst overkomt. De knap geschreven scènes volgen elkaar op zonder afbreuk te doen aan de vaart van het avonturenverhaal. Integendeel, de scènes met het schoolbord en de omgebo-gen nagel, met de fiets-bus, de kostuums van krantenpapier, en de grootste slonsche in de ondergrondse gangen met die blikjes erwten als handgrana-ten... Een krachttoer.

Misschien dat het ongepast lijkt, wanneer ik zeg dat het Franquin was die me het werk van Petit-Roulet naar waarde heeft leren schatten. Bij de één is er een overdaad aan details en een steeds kriebelrijke inktling - met als eindresultaat het drukke lijnenspel van *Zwartkijken* - bij de ander een mini-malisme dat neigt naar lijntekeningen. Nogmaals, alles zit 'm in het spel van de personages. En daarmee zijn we wat mij betreft bij de essentie. Of het nu de stommeling, de naïveling, het pestkereltje, het burgermannetje of de car-rièremaker is, Petit-Roulet weet zijn personages met een minimum aan effecten net te zetten. Bij hem telt iedereen mee. Zoals een muzikant zoekt naar de juiste noot om een melodie te vinden, zo zoekt Petit-Roulet naar de juiste lijn om een personage of een plaats mee te geven. Eén bladzijde uit *Macumba River* spreekt me in het bijzonder aan. Het eerste, rechthoeki-ge plaatje toont een stellerie dat in een club aan het dansen is. De gedempte sfeer en slijke entourage worden simpelweg verkregen door middel van een bogengalerij à la Chirico, en door de saxofonist en klarinetist op de voor-

grond. Twee lichtbundels vestigen de aandacht op een soort piccolo die de drankjes serveert en het dansende koppel: een snelle en eenvoudige manier om tegelijkertijd de aandacht te vestigen op wat er gelezen en gezien moet worden, en het decor net te zetten. Het meisje heeft een belachelijk kappel. In het volgende, ronde plaatje, eindigt de lijn. De vrouw is daar te herken-nen aan haar kappel, een niet te missen aanknopingspunt ter identificatie. Ze staat achter de man en kijkt toe hoe hij een cocktail op basis van eieren maakt. Het derde plaatje beslaat de rest van de pagina. Het neemt dus veel plaats in, maar desondanks vullen slechts weinig elementen de compositie. Middenin een slaapkamer doet een kat gek met een beha. Op de grond lig-gen her en der kledingstukken, die de blik naar rechts leiden. Daar, bijna buiten beeld, beweegt het stellerie onder de dekens. Afgezien van een klein tekstkaderje onder het ronde plaatje - dat wijst op het neushoornpoeder dat in de cocktail zat - wordt op deze pagina geen woord gezegd.

Zo'n virtuos en sober getekende pagina, plus de beheersing van het verhaal, maken me echt zielsgelukkig. En zo gaat 't het hele boek door. Hoewel ik als voorbeeld een pagina koos waarop vrijwel geen woord voorkomt, is de rijkdom van de tekeningen toch ook onlosmakelijk verbonden met de kwalite-it van de teksten. Martiny's dialogen in *Macumba River* zijn fijnzinnig, de intriges afwisselend fantasieerijk en alleaards. De ellips, de ruimte tussen de plaatjes, wordt omlijst door een precieze en luchtige stijl, die de lezer alle vrijheid geeft, en deze tegelijkertijd aan de hand meevoert. Het is deze wis-selwerking - even ingewikkeld als vruchtbare - die *Macumba River* de moeite waard maakt. Als het gaat om deze geheime verstandhouding tussen auteur en lezer, kennen Martiny en Petit-Roulet hun weerga niet. De bondige stijl van de schrijver en de functionaliteit van de tekenaar zorgen er samen voor dat geen detail verloren gaat. Het oog van de lezer ziet alles, en begrijpt het bovendien - zelfs dat wat de auteurs stilzwijgend voor het voetlicht brengen.

Hoewel ik *Cirque flop* van Martiny en Petit-Roulet ook heel hoog heb zit-ten, is hun *Macumba River* de strip waarvan ik denk dat ik er als auteur altijd naar streef. Er is zelfs een verhaal van hen, *Dou Juan*, dat ik pas laatst ontdekt heb - dat had ook *Meneer Johan* kunnen heten. Nee, waar ik werke-lijk naar zoek, is een onwaarschijnlijk huwelijk tussen de stijl van Franquin en die van Petit-Roulet. Of eigenlijk zoeken Dupuy en ik naar iets dat tus-senin - ook al blijkt het uiteindelijk misschien helemaal niet te bestaan.

BERNARD COSEY: SHAKESPEARE? NEE, TILLIEUX!

Een paar penseels-trekken geel onderaan in het plaatje: zand. Blauw bovenin: de hemel. En de gedrukte pagina wordt, is de woestijn van Mandacaru. Het is 1962. Guus Slim, de privé-detective die ons in *Verdranken*

wagen, *Vlinder neemt de vlucht* en vele andere verhalen al urenlang wist te betoveren, sleurt me mee in de hel van Mandacaru. En de ongelooflijke magie werkt, zoals daarvoor bij Franquins *De gorilla heeft het gedaan* en Macherus *Geen salami voor Philomeen*, Peyo's *De rode taxi*, en al die andere boeken. De gestileerde tekening, de enkele zwarte lijn die zo eigen is aan het stripverhaal en die elk afzonderlijk element omsluit, wil natuurlijk geen moment illusies wekken. We bevinden ons verre van het *rompe-foeil*, van hyperrealisme, of elke vorm van fotografisch academisme, maar desondanks zink ik er onmiddellijk in weg. En de opeenvolging van tekeningen en teksten wordt werkelijkheid. Ik geloof erin, zoals je in de werkelijkheid van scènes geloofd die je in je dromen beleefd. Tot het moment van ontwaken.

Een droom? Het stramen van *De hel van Texiguay*, eerste pagina. De lachgasgranaten voor de mooie woorden van de presidentiële toespraak. Het Tribunal-feest waarbij Libbellule (in honderd antwoorden) honderdduizend jaar aan dwangarbeid wint... Het kampement in die woestijn, de hut

van Pompe de kok. De voorbereidingen op de ontsnapping, 's nachts in de hut van Jean Cambron. De close-up op de verscheurde bijlatten, dat eerste beeld van de vrachtauto bovenaan bladzijde 33. En Guus, altijd met toegesloten ogen (als twaalfjarige probeerde ik die ondefinieerbare gelatsuiddrukking welens na te doen, maar dan scheen niemand op straat in Lausanne door te hebben dat ze het voorrecht hadden Guus Slim, meester in de rechten, in levende lijve te ontmoeten). En de goede oude Dauphine! Terwijl andere stripfiguren in fonkelende auto's reden... De pijn en moeie die het kostte om de huur van het kantoor te betalen, het moeilijke karakter van Kersensteeltje. Ik denk nu dat Tillieux een van de voorlopers was van de volwassenen-strip. Toen kon ik dat nog niet bewatten, maar destijds was ik al gevoelig voor de poëzie van het alledaagse. En de wijken van Parijs natuurlijk... En tenslotte die onvergetelijke dialogen. Ze zijn me in de ziel gegrift. Ik vind het leuk om zo nu en dan die grappige of groteske uitspraken te citeren, zoals anderen dat met Shakespeare doen.

De M4 tractor met rupsbanden die door de lucht vliegt. De Fech-Fech en de meloenen met alle soorten van sauzen. En dan het woordje "EINDE", en het ontwaken. En juist door dat ontwaken, en de ontgoeheling die daarmee gepaard gaat toen ik de boeken weer eens her-her-las, heb ik waarschijnlijk besloten die staat van genade, dat geluksgevoel te verlenen. Met potlood en papier heb ik, zij het wat onhandig, maar met een tomlous enthousiasme, een vervolg bedacht op die fatale bladzijde 46.

De liefde, op de bladzijde. Wat later publiceerde ik mijn eerste prenten, ik moet een jaar of twintig geweest zijn. Toen ontdekte ik een lijvig boek op Italiaans formaat, in zwart-wit: *Corio Maltese*. De verheven, sobere grafiek, de intelligentie, die elegantie van de lijn die zich trevend stelde met - zich verlekende aan - de essentie, spraken me onmiddellijk aan. Maar bovenal bewonderde ik de persoon van Corto. Hij is zowel nonchalant als gesloten, en weet op briljante wijze de kloof tussen wat we laten zien en wat we echt voelen achter dat masker, uit te buiten. Ik verslond alles wat Hugo Pratt, die toen nog niet erg bekend was, gepubliceerd had, en het onvermijdelijk gebeurde: met *De ballade van de zilte zee* onder ogen, werd ik hopeloos verliefd op Pandora. Verliefd tot ik er ongelukkig van werd, tot ik er pijn van in de borst kreeg, immense pijn van de gedachte dat ik haar nooit zou ontmoeten... Nooit, behalve misschien door verder te gaan, door me vast te bijten in het schrijven en tekenen. Uiteindelijk genes je er natuurlijk wel van, maar een terugval is niet uitgesloten. Als je me niet geloofd, lees dan nog maar eens *Corto in Siberië*. En kijk en luister naar de mooie Changai-Lu. Ik waarschuw alvast: het kan pijn doen.

DENIS LAPIÈRE: TOVEREN MET DE VERBEELDING

Kun je dat eigenlijk zo zeggen, ik ben de strip ingegaan? Hoe dan ook, dat is wat er gebeurd is. Op een dag, ik was vijf jaar, ging er een deurt voor me open en ik ging naar binnen. Zonder me echt bewust te zijn van wat ik deed, alsof het iets vanzelfsprekends voor me was. Wat ik ontdekte, en wat ik altijd weer ontdek, bleek verwant aan me te zijn, bekend en fascinerend tegelijk. En geruststellend.

Ik had *Kuifje in Amerika* gekregen en hem al een paar keer gelezen, omdat je strips - die van Hergé in het bijzonder - ook al naar waarde kunt schatten als je de tekst in de wolktjes nog niet kunt ontcijferen. Ik probeerde een vriend over te halen het ook te lezen. Ik omschreef hem een scène waarvan ik buitengewoon onder de indruk was. Kuifje deed de inhoud van zijn patronen in een zakdoek om een enorme rots op te blazen, die ligt voor de gang waarin hij vastzit (door de explosie spuit benzine omhoog, gevolgd door een prachtige ellipsvormige reeks prenten waarin een paar opzienbarende plaatjes de geschiedenis van West-Amerika samenvatten...). En precies dat plaatje dus, waarin Kuifje in het donker staat, de kogel in de ene hand, de patroonhuls in de andere, dat dunne straatje poeder dat in de zakdoek valt en zich vermengt met de inhoud van de andere patronen, dat plaatje... bestaat niet. Hergé heeft

het nooit getekend. Hoe lang ik voor mijn geïntrigeerde vriendje ook bladerde in het boek, ik kon het plaatje van Kuifje niet vinden - ook al was het bestaan ervan in mijn gedachten niet te ontkennen.

Ik had het dus verzonnen. Verbeeld. Beter nog: opgebouwd uit de andere plaatjes van de scène. De strip heeft ook te maken met lezen, verbeelding en magie. Dat begon ik toen aan te voelen en te begrijpen. Hier had het mee kunnen ophouden. Dan was ik wellicht een gepassioneerde lezer, criticus, fan, verzamelaar of boekverkoper geworden. Dat wil zeggen, eerder betoverd door de magie van de strip dan zelf een tovenaar. Maar ze hadden me geabonneerd op het weekblad *Kuifje*. Elk woensdag sprong ik er bovenop. Ik knipte de bladzijden van mijn favoriete verhalen uit om er een soort boeken met slappe kافت van te maken - en wat een verdriet als

de enige verantwoordelijke voor mijn roeping. Later zag ik een fantastisch boek in de etalage van een boekhandel. Fantastisch in meerdere opzichten: dik, zo op het oog vijfhonderd pagina's - iets wat in die tijd ondenkbaar was. Een grote rode titel op een witte ondergrond, zonder precieze aanduiding van de hoofdpersoon. Ook de tekening op het omslag was ongebruikelijk: geen scène uit het verhaal, geen paginavullende tekening, geen in het oog springend decor, geen gratuite spanning, geen geweer. Alleen maar iets heel moois, heel simpels: een potloodtekening verfraaid met waterverf en een beetje inkt, het portret in veelvoud van Corto Maltese. *De ballade van de zilte zee*. Het boek zelf, het ding op zich, was al prachtig. Dit was iets nieuws. Het personage Corto Maltese kende ik al een beetje (Greg publiceerde erover in *Kuifje*) maar het verhaal van de zilte zee was mij onbekend. Toch wist ik dat dit een essentieel boek was. Het tijdschrift (*A Suivre*) zou nog enige jaren op zich laten wachten. Het was een tijd waarin de strip voor volwassenen zich tevreden stelde met het slechten (soms met talent) van allerlei taboes op seksgebed. En toen al bood Hugo Pratt - ik zou op dat moment hebben volgehouden dat hij dat alleen maar voor mij deed - een intelligent, gevoelig, waarachtig verhaal, met complexe personages. Een strip waarin geloofwaardige personages het avontuur vormen in plaats van een samenraapsel van clichés en foefjes, of, zoals je dat nu veel ziet, marketing-correct gepraat. De deur die ik geopend had via het spookplaatje van *Kuifje in Amerika*, kwam uit op een wereld die van een onuitputtelijk rijkdom bleek te zijn. Toen nam ik de onherroepelijke beslissing me op mijn beurt te voegen bij de clan van goudzoekers. Dat was natuurlijk een hachelijke onderneming. Nog heel lang heb ik, als om deel uit te maken van een familie - mijn tekeningen (snel weer mee opgehouden) en mijn verhalen waren nog zodanig dat ik mezelf nog geen stripauteur wilde noemen - mijn vriendinnetjes de bijnaam "parel van mijn dromen" gegeven, zoals Corto dat bij Pandora deed.

dat hij het nog steeds kan. Vliegen. Aan iedereen zijn waarde tonen. Hij gaat dus naar de top van het hoogste gebouw van de stad (hetzelfde gebouw waarin de Spirit - de hoofdpersoon van de serie - twee gangsters achtervolgt die zich met revolverschoten verdedigen), hij nadert de afgrond, en werpt zich vol vertrouwen in de lucht... Diegenen die het einde nog niet kennen, wil ik het niet verklappen. Bij mij heeft dit verhaal iets losgemaakt. Het is geen verhaal als alle anderen. Het is zo menselijk. Dus zo konden strips ook zijn: ernstig, ontroerend, diep zonder een zweem van zwaarte, en van een eenvoud waar je stil van werd. En omdat de strip die kracht in zich droeg, wilde ik daarbij zijn. De emotie die ik voelde bij het lezen was te sterk, ik moest die delen, op mijn beurt opnieuw oproepen. De personages van mijn eerste scenario's (die ik zelf tekende...) hadden allemaal iets van Gerhard Schnobbel (en, nu ik erover nadenk, enkele van mijn personages van nu - ik denk aan Marie in *Het seizoen van de palingen* - zijn er ook niet erg ver verwijderd).

De vertellingen in de gedaante van sprookjes, de buitengewoon goed uitgewerkte scenario's, de briljante en ingenieuze mise-en-scène van zijn strips - elke keer weer deed de handtekening van Will Eisner een beroep op me. Hij nodigde me uit om ook het vrije veld van de stripmakers te betreden. Hoewel de grote Eisner dan wel de eerste was, was hij zeker niet

Nu weet ik het. Ik weet dat ik op een dag, in navolging van Caïn op de laatste pagina van *De ballade van de zilte zee*, tegen mijn vrienden zal kunnen zeggen: "Jullie zijn... Jullie zijn de fijnste vrienden van de hele wereld."

Jeux d'influence. 30 Auteurs de bandes dessinées parlent de leurs livres fétiches. Uitg. PLG; ISBN 2-203-01120-0. Onder meer bijdragen van: Charles Berberian, Bernard Casey, Denis Lapierre, Philippe Dupuy, Johan de Moor, Baru, Alex Barbier, José Muñoz, Vink en Lewis Trondheim.

Vertaling: Laura Kroes. Bewerking: Toon Dohmen.

Met dank aan Philippe Marin en de auteurs.

De Keuze van... Joost Pollmann

Joost Pollmann organiseerde in 1994, 1996 en 1998 de Stripdagen Haarlem. Voor dat festival organiseerde hij meerdere tentoonstellingen, onder andere over de Canadese uitgeverij Drawn & Quarterly en het Franse Amok. Daarnaast is Pollmann op journalistiek gebied actief. Hij schrijft over strips voor de Volkskrant en het literaire blad Tirade en was de drijvende kracht achter het - inmiddels vanwege gebrek aan financiële middelen inactieve - online stripinformatieblad The Comic Space. Verder organiseert Pollmann exposities: in De Warande te Turnhout bood hij onlangs met Van Bultje tot Wentelteefje een imposant overzicht van de Nederlandse stripgeschiedenis. Voor het jaar 2000 staan op het programma: Papier Drama's in het Vlaams Cultureel Centrum te Amsterdam en een nog niet benoemd project over het underground-tijdschrift Tante Leny. Presenteert in T.E.N.T. te Rotterdam.

"Ik krijg elk jaar een enorme hoeveelheid strips te zien, uit alle hoeken van de wereld, dus het is moeilijk er één kampioen uit te kiezen. Maar waar ik erg van onder de indruk was, dat zijn de uitgaven van het Israëlische collectief **Actus Tragicus**. Je zou zeggen dat Israël wat de productie van strips betreft een ontwikkelingsland is, maar dit collectief doet alsof er tussen Jeruzalem en Tel Aviv al decennia lang uiterst geëvolueerde beeldverhalen verschijnen. Vooral de bundel *Jeslag*, bestaande uit vijf grafische novellen getekend door Batia Kolton, Ruru Modan, Itzik Rennert, Yirmi Pinkus en Mira Friedmann, was van grote klasse. De scenario's voor deze bundel zijn geschreven door Etgar Keret, die een duidelijke voorkeur heeft voor het magisch realisme en de bijbehorende 'vervreemdende' effecten. Toch is het vooral het raffinement van de tekenaars dat dit boek (en de afzonderlijk verschenen comics) zo bijzonder maakt. Vooral Batia Kolton heeft een onnavolgbare stijl: er is onmiskenbaar een computer bij te pas gekomen, maar hoe ze haar wazige kleurvlakken op papier krijgt, is een raadsel. Alsof ze elke streep uit een tubeje knijpt. Een tentoonstelling maken over Actus Tragicus, dat zou ik wel willen..."

Karin van Wylick

Actus Tragicus, 9 Najara Street, Tel Aviv 63842 Israël, www.actustragicus.com
Distributie: Het Raadsel.

OUDE NUMMERS

109 Ferry Stanislas, Strip top 100 van de eeuw	94 Baru, jong duits talent, Nix	83 Charles Burns, Mars, Gnoe	73 Bert van der Melj, Dave McKean, Cerebus	61 Christian Rossi, Trade Paperbacks
108 Reid, Geleijne & Van Tol, Robin Schouten	93 Will Eisner, Julie Doucet, Naam	82 Andreas, Rork, Cyrus, Chris Berg	72 Tardi, The Sandman, Don Lawrence	58 Paul Teng, Hard gekookt, Angoulême '91
107 Fred de Hey, Mathias de Clercq, Joe Sacco	92 François Boucq, Oriëntaalse dagboeken, Mark Hermans	81 Hermann, Jeroen de Leijer, de Wiroja's, Mark Beyer	71 Dick Matena, Delgadito, strip-geschiedenis jaren '80 tot nu	57 Akira, Lian Ong, Franse verzamelaars
106 Gentil de Jager, Maurice Hof, Dirk Stallert	91 Edmond Baudoin, Hergé, Marq van Broekhoven	80 Vittorio Giardino, Peter Bagge, Maalke Hartjes, Plexus	70 Hanco Kolk, Stripgeschiedenis jaren '60 en '70	56 Régis Loisel, Matthias Schultheiss
104 Enki Bilal, Don Lawrence, Willem Verburg	90 Gleevers, Stripgeschiedenis, Milo Manara & Fellini, Barbara Stok	79 Frank, Ulli Bührer, Guido van Driel	69 Vrouwen en strips, Stripgeschiedenis jaren '30, '40 en '50	55 Daniel Torres
103 Peter van Dongen, Adamo, Yuri Landman, Kim Duchateau	89 Eric Joris, Hanco Kolk, Bébé, Benno Vranken, Roberta Gregory	78 Martin Lodewijk, Signed by war, Berend Vonk	67 Fritz van den Heuvel	54 Jean-Claude Servais, Hergé, eva dam
100 Joost Swarte, Fantastrijs, Superhelden, Guiseppa Bergman, Amateurbladen, Maz, Lode Devroe, Edgar Jacobs	88 Joe Matt, Mark Reiter, Bart Schoofs	77 Krijtlijn, Benn, Floris Oudshoorn	66 David Lyttleton, Breccia, Dirk Stallaert, Lezersenquête-2	53 José Muñoz
98 François Bourgeon, Yves Swolfs, Tobias Schalken	87 Willem Vleeschouwer, Vicente Segrelles, Ted McKeever, Michiel de Jong	76 Inktvís prutduktie, Al Davison, Gumbah, Peter de Wit	64 Aloys Oostervijk, Alberto Breccia, Marco Venanzi	51 Dave McKean
97 Dermot Power, Michiel van de Pol, José Muñoz	86 Bill Watterson, Sperminator, Koen, Hottentot, Al Spiegelman, Z-lijst	75 Studio funny farm, Aktuelle informatie over diverse striptekers, Rudolli Kahl, Strip top 75, Het gele teken, De vrouw van de tovenaar	63 Hans Kresse, Lezers-enquête-1, Eric Heuvel	44 Vittorio Giardino, Grebbles 1989, Moebius
96 Hein de Kort, Stefan van Dinther, André Ceerts	85 Formaline Foerster, Frédéric Bégin, Mark Hendrick	74 Marcel Ruijters, Richard Corben	62 Een kleine moord, Raives, Stripdagen Haarlem, Edmond Baudoin, François Rivière-2, Angoulême, Torens van het Schermerwoude	
95 Lian Ong, Milan Hulsing				

ZOZOALA KLASSEK-2
een hergebruik van de nummers
13 v/m 24 (f 37,50 / bf 680)

Nummers 107 v/m 101 kosten f 4,00 / BF 75 per stuk; nummer 100 en ouder f 2,50 / BF 60

BESTELWIJZE: zie giro kolom (p.2), met de vermelding van de gewenste artikelen en je eigen adres.

Het Laatste Oordeel

Morgan
Hugo Pratt

Uitg. Casterman; 96pl.;
kleur; harde kft; f48,-

Met *Carto Maltese* creëerde Hugo Pratt een ideaal strip-personage: een avonturier die, ondanks zijn cynisme en wereldwijdsheid, toch altijd voor het goede koos in het gevecht met snode boeven als Raspoetin. Corto was een held, maar geen 'super'-held, want ondanks dat hij de hele wereld overzwierf en in allerlei merkwaardige avonturen verzeld raakte, bleven de verhalen van Pratt realistisch. De gebeurtenissen blijven, hoe exotisch ook, altijd geloofwaardig. Het zwart-wittekenwerk dat school maakte bij veel expressionistische tekenaars zoals Jose Muñoz, Edmond Baudoin en Jacques Tardi, versterkte dat realisme nog eens.

Na voorpublicatie in het, net als Pratt, inmiddels betreunde Franse perio-

diek (*A Suivre*) is nu dan de Nederlandse vertaling van Pratts laatste verhaal verschenen: *Morgan*. Dit lange verhaal over de gelijknamige Engelse marine-officier wordt ingeleid met herinneringen aan Pratt van een oorlogsvriend en documentarist over de commando's uit de Tweede Wereldoorlog. Morgan is een soort manjuf van alles die door zijn superieuren vooral wordt opgezadeld met politiek en strategisch werk. Zelf zoekt hij echter de spanning van het front en gevaarlijke missies. Tegen de wens van zijn bazen, die hem niet kwijt willen en hem willen sparen, stort hij zich in het avontuur. Als twee van Morgans mannen niet terugkeren van een verkenningstocht, gaat hij er zelf achteraan en schiet hij koelbloedig de gijzelnemers overhoop. Hoewel sympathiek, slim, correct en galant tegen de vrouwen is Morgan namelijk geen doetje dat afwacht tot de schurken hem neerschieten.

Uiteindelijk wordt zijn zucht naar avontuur beloond en krijgt hij een opdracht van de inlichtingendienst om een spion uit te schakelen. We zijn dan echter al heel wat commandomissies, aanvallen met Messerschmitts en bevrijdingsoperaties verder, want *Morgan* is een lekker ouderwetse oorlogstrip over de strijd tussen de geallieerden en de Duitsers, goed en kwaad. Het speelt zich allemaal af in de Adriatische zee, tussen Italië en voormalig Joegoslavië en de ontknoping volgt in Venetië.

Posthume albums zijn niet altijd even geslaagd, omdat een tekenaar die op late leeftijd is overleden, dan al zijn hoogtepunt heeft gehad. Het laatste album valt dan, na herlezing van die roppers, vaak tegen. Dit is niet het geval bij *Morgan*. De hoofdpersoon is een echte Hugo Pratt-held, wiens doortastendheid het verhaal draaiend houdt. In tegenstelling tot de duizenden 'helden' die we in films en strips voorgeschoteld krijgen, is hij geen nobel figuur, maar een cynische avonturier die aan de goede kant vecht. Door net iets meer te durven dan zijn collega-officieren krijgt hij de erkenning van zijn bazen, lopen al zijn waaghazerige avonturen goed af en krijgt hij uiteindelijk het meisje. Wat wil je nog meer? (Karin)

Café Kin 'la Belle
Warnauts, Raives & VanDam
Uitg. Casterman; 62 pl.; kleur;
harde kft; f 26,50/BF 525

De Belgische stad Luik ontleent haar charme aan haar markten en historische centrum. Althans, dat vertellen de toeristische folders. Ze verwijzen de kolonafvalbergen en de grauwslui-

ers langs de Maas. En niet te vergeten de sombere buurten die vakantiegangers op weg naar zuidelijke contreien in grote haast passeren. In dit decor maken we kennis met Pater Mutien die uit de missie is geschopt om zijn 'toegeeflijkheid' jegens het vrouwelijke geslacht. De kunststudent Vincent zoekt streun en levenswijdsheid bij Mutien en Papa the Big Boss. Laatstgenoemde is een Kongolees en de eigenaar van Café Kin. Het café is een huiskamer voor personages van divers pluimage. Nogal wat in het leven teleurgestelde types huilen uit aan de bar. Aan de bar komen als onder een vergrootglas de verschillen tot uiting tussen de Belgische en Kongolese cultuur. De enige die moeiteloos beide culturen oppakt en aan elkaar smeedt, is Pater Mutien.

Al lijken de hoofdrollen weggelegd voor Mutien en Vincent, Café Kin draait eigenlijk om twee botsende culturen die in een grauwe mist gedwongen met elkaar samenleven. Beide samenlevingen hebben heimwee naar vroegere tijden en het is nog maar de vraag wie daar de meeste moeite mee heeft: de jongeren of de ouderen. Het scenario biedt voldoende ruimte voor meerdere sterke personages. De karakters van Pater Mutien en papa the Big Boss zijn goed uitgewerkt. Helaas is dat niet bij alle figuren gelukt. Vincent had wat meer diepgang mogen krijgen. Waarom hij een zelfmoordpo-

ging onderneemt, komt maar zijdelings in het verhaal aan bod. Wat wel goed uit de verf komt, is de tegenstelling tussen blank en zwart, met name wanneer er gefeest wordt.

De tekeningen zijn kleurrijk wanneer Afrika of de multiculturele markt van Luik in beeld komen. Anders dan in de eerdere verhalen van Warnauts en Raives, weerspiegelen de gezichten de karaktertrekken. De scherpe neus van Mutien, de verbeterde trekken van de verbitterde kruidenier en de volle wangen van de Boss zijn uitvergrotningen van hun gedrag. De tekenaars hebben gekozen voor een meer karakturele stijl, wat vooral te zien is in de soms overdreven gezichtsuitdrukkingen.

De auteurs hebben een lezenswaardig, smeug en kleurrijk album gemaakt over een thema waaraan maar weinig stripmakers zich wagen: de verschillen tussen blank en zwart. Maar het verhaal had hier en daar meer diepgang mogen krijgen. (Karin)

Max Fridman 3: No pasarán
Giardino

Uitg. Glénar; 54 p.; kleur;
harde kaft; f 29,95

bracht. Het regende destijds prijzen voor het album *Hongaarse rapsodie* en ook het tweede album, *De poort van de Oriënt*, oogstte alom lof. Giardino teert echter niet op oude roem. Het nieuwe deel dat nu in de winkels ligt, *No pasarán*, is een breuk met de vorige albums. Waar de auteur vroeger nogal eens te weinig tijd nam voor bepaalde scènes waar-

Aan de vooravond van de eeuwwisseling kwam Vittorio Giardino ineens weer op de proppen met een album van Max Fridman, de spionagestrip die hem begin jaren '80 zoveel roem

door er soms grote gaten in de vertelling vielen, daar neemt hij in *No pasarán* alle ruimte die hij nodig heeft. Belangrijker nog is dat Giardino dit keer de nadruk legt op de ontwikkeling van Fridmans karakter in plaats van op het spionage-intrige. En tot slot heeft hij (of waarschijnlijk zijn uitgever) ervoor gekozen dit keer geen losstaand album te maken; *No pasarán* is het eerste deel van een langer verhaal.

Hoofdpersoon Max Fridman keert in dit album terug naar het door burgeroorlog verscheurde Spanje van vlak voor de Tweede Wereldoorlog. Hij is op zoek naar een oude kameraad waarvan al enige tijd niets meer is vernomen. In het door politieke intriges verdeelde front van antifascisten probeert Fridman het spoor terug te vinden, maar al snel na aankomst blijkt dat hij al zijn energie nodig heeft om zichzelf te redden.

De tekeningen zijn, zoals in alle strips van Giardino, verzorgd. Het scenario is goed gedocumenteerd en overtuigend. Vanaf het begin is de walking die Fridman voelt voor 'de goede strijd' die hij ooit de rug toekende, volkomen geloofwaardig.

Wat het album echter enigszins teleurstellend maakt, is het gebrek aan spanning. Omdat Giardino de nadruk legt op de karakterontwikkeling van zijn personages, wordt het ook in dit album weer aanwezige spionage-intrige te traag verteld. Giardino gunt zichzelf meer vertelruimte in een vervolgalbum.

Vervolgstrips lenen zich echter slecht voor verhalen waarin de karakters centraal staan in plaats van de actie. *No pasarán* eindigt zonder climax. Iets wat een losstaand album niet per se nodig heeft, maar een vervolgverhaal wel. De lezer blijft nu achter zonder het gevoel van 'hoe zal het verder gaan?'. Hierdoor slaat het album na lezing dood.

No pasarán kan in potentie een veel betere strip worden dan *Hongaarse rapsodie*, maar dan moet Giardino zonder noodspelingen de spanning in het vervolgalbum opvoeren. En hopelijk laat hij zijn lezers niet even lang wachten op dat nieuwe deel als op het afrondende album van zijn serie
Jonas Fink. (Hans)

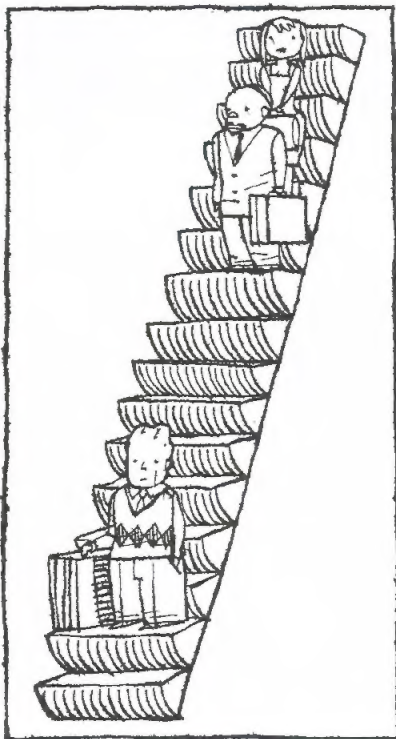
Comix 2000
diverse auteurs

Uitg. L'Association; 2000 pl.;
zwart-wit op getint papier; gebonden;
linnen kaft; f 154/BF 6400

pagina's levert l'Association een wereldomspannende bloemlezing af van korte tekstloze strips van talloze, vooral onbekende stripauteurs.

Wat de Statenbijbel betekende voor de Nederlandse taal, zou de verzamelbundel *Comix 2000* wel eens voor de strip kunnen zijn: een maatstaf en aanjager van verdere ontwikkeling. De prachtig verzorgde uitgave is het resultaat van een grootscheepse wervingsactie door de initiatiefnemers. Aan de samenstelling is dan ook goed te zien hoe de internationale kontakten tussen de stripmakers verlopen. Hoewel de deelnemende auteurs overal vandaan komen, overheersen de stripmakers uit Westers georiënteerde landen. Op enkele deelnemers uit Japan en de voormalige Britse kroonkolonie Hong Kong na is Azië niet vertegenwoordigd, evenals de Arabische wereld en het Afrikaans continent (op het blanke deel van Zuid-Afrika na). Er blijft echter genoeg over en de stripmakers uit het Nederlandse taalgebied zijn zeker niet ondervertegenwoordigd. In dit illustere gezelschap wordt duidelijk dat we ons wat al te getuig aan de rand van de striplandkaart lijken te hebben geplaatst. Tussen het internationale geweld houden de deelnemers uit de Lage Landen zich moeiteloos staande.

Aan een dergelijke bloemlezing kleven natuurlijk bezwaren. De belangrijkste is wel de willekeur in de keuze. Elke lezer zal wel bijdragen vinden die in zijn opinie beter in de prullenmand hadden kunnen verdwijnen. Ook de samenstellers zijn zich daar terdege van bewust. Niet voor niets ventileert een van hen in het artikel over *Comix 2000* in ZL 109 de mening dat het boek er bij een ander uitgeverij ongetwijfeld heel anders zou hebben uitgezien. *Comix 2000* is echter een supermarkt met zo'n groot aanbod dat elke klant ruimschoots aan zijn trekken kan komen. De grootste waarde van de striptuif ligt vooral in de gevarieerde inhoud. Als een ding bij lezing duidelijk wordt, is het dat het medium de grenzen van zijn uitdrukkingsmogelijkheden nog lang niet heeft bereikt. Wat we tot nu toe aan strips hebben gezien en gelezen, is slechts de top van de ijsberg. *Comix 2000* gunt ons een kijkje onder het wateroppervlak en daar ontrollen zich onvermoede vergezichten. (Jef)

Pincet-reeks 5: Romantiek & Wetenschap

Giesen

Pincet-reeks 6: Love is in the air

De Jager

Uitg. De Plaatjesmaker; 22 pl.; zwart-wit
op gerint papierslappes kaffi; f 7,95

vormde een gelijksoortig initiatief van de Franse uitgeverij l'Association. Het afwijkend formaat van de geringe albums (envelopenvang en 22 pagina's) stelt andere eisen aan de deelnemende striptmakers. En dat betaald zich gelijk uit. Overtuigend bewijs daarvan vormen de twee delen uit de reeks die in December zijn uitgekomen: *Romantiek & Wetenschap* van Matthias Giesen en *Love is in the air* van Gerrit de Jager.

Love is in the air van De Jager is een aangename verrassing. In een tekstloze strip toont hij het gedachtenleven van een stel dat elkaar in de kroeg ontmoet. Hoewel het gegeven niet eens zo origineel is (in de prestigieuze bloemlezing *Comix 2000* staan diverse bijdragen met een zelfde thema), is de uitvoering fraai. In mooie heldere plaatjes en met een sterk gebruik van het stripdroom, zorgt De Jager voor zo'n transparante weergave van het plot dat woorden ook volstrekt overbodig zijn. Gedwongen door het strenge regime van de Pincet-reeks, laat De Jager alle franje achterwege en blijkt dan op z'n best te zijn.

Van gelijke kwaliteit, maar totaal anders is de bijdrage van Matthias Giesen. In *Romantiek & Wetenschap* verbeeldt hij niet als zijn collega, de ontmoeting tussen een man en een vrouw. Giesen hanteert daarbij echter niet alleen de botsing

der sexen, maar tevens de onverenigbaarheid (?) van de begrippen wetenschap en romantiek. Met zijn tegendraadse gevoel voor absurdisme keert Giesen de gebruikelijke rolpatronen om en laat de vrouw de man het hof maken met behulp van natuurkundige wetten en biologische begrippen. Als om haar aarde benadering te benadrukken, buit Giesen zijn eigen tekenstijl ten volle uit. Als klompen klei zwoeft het stel door het volgekriebelde landschap en onderzoekt met wisselend genoegen hun omgeving en vooral hun relatie.

Op geheel verschillende wijze lossen de twee striptmakers de eisen die de beperking hen stelt op en komen daardoor tot fraaie resultaten. Als de uitgevers het financieel vol kunnen houden, kunnen we nog mooie dingen verwachten. (Jef)

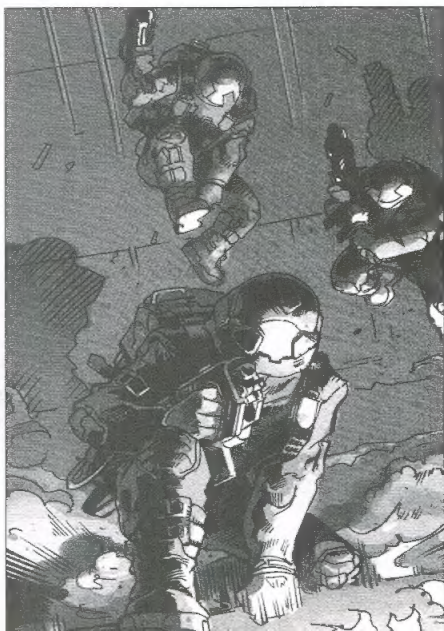
Universal War One: 1. Genesis

Bajram

Uitg. Talent; 48 pl.; kleur;
harde kaffi f 27,50/BF 550

United Earth Forces patrouilleert door het sterrenstelsel. Ze wordt geconfronteerd met een zwarte muur; een soort van zwart gat. Deze muur is mysterieus, lijkt ondoordringbaar en stelt iedereen voor een raadsel. Het eskadron van kapitein June onderzoekt dit verschijnsel en heeft uiteindelijk het lef er doorheen te dringen. De drie vrouwen en vier mannen, waaruit de groep bestaat, torsen allemaal een wat minder prettig verleden met zich mee. Ze passen op geen enkele wijze binnen de conservatieve moraal van de reguliere krijgsmacht.

Opmerkelijk in deze sf-serie is de karakterontwikkeling van de hoofdpersonen. Het verhaal geeft alle personages voldoende ruimte om een sterke inbreng te hebben. Een vrouwelijke kapitein en een vrouwelijke luitenant die de touwtjes strak in handen houden. Een gesjeesde wetenschapper, een luitenant met overdreven heroïsche trekjes, een dochter van een generaal, een deserteur, een verkrachter, een seksueel misbruikte pilote en een kapitein die twintig jaar geleden voor de krijgsraad werd geslept omdat ze weigerde een aantal burgers te vermoorden. Een lekker stel, dat voor actie zorgt in een spectaculair decor. De soms overdreven Engelstalige termen en de bijbelspreuken maken het geheel qua taalgebruik nogal bombastisch. Het zwarte gat-gegeven is natuurlijk niet nieuw, maar in dit geval alleraardigst uitgewerkt. Overtuigend zijn de prachtig ingekleurde platen van planeten en aanvallende ruimteschepen. Liefhebbers van Star Trek en Star Wars kunnen hun hart ophalen. Sommige platen zijn gescande foto's die daarna bewerkt zijn. De filmische lay-out zorgt voor een spetterend effect. De auteur heeft, ondersteund door vier assistenten, een vakkundig album gemaakt. (Karin)

De Bloedbruiloft
Hermann en Van Hamme
Uitg. Dupuis; 72 pl; kleur;
harde kapt f26,50/BF 485;
slappe kapt f10,95/BF 195

"Wanneer de scenarist van 'Largo Winch' de tekenaar van 'Jeremiah' ontmoet" kondigt een luxe folder het album *De Bloedbruiloft* ronkend aan. Ja, wat dan? Hermann en Van Hamme zijn inderdaad twee van de grootste namen van de

Europese strip. Met de series *Jeremiah* en *De torens van Schemerwoude* vestigde Hermann zijn naam die hij echter met het gros van zijn one-shots niet waar wist te maken. Van Hamme is verantwoordelijk voor de scenario's van bestsellers als *Thorgal*, *XIII* en *Largo Winch*. Bij zoveel samengebalde kwaliteit in een stripboek zijn de verwachtingen wel hooggespannen. En die worden nog verder opgevoerd, want voor de strip begint, krijgt de lezer eerst nog een voorwoord, een voorstelronde van alle personages en een curieus krantenbericht over 'een met garnalen gevulde tomaat', die verantwoordelijk is voor vier doden' voorgeschoteld.

Dominique Cazeville en Jérôme Maillard zijn in eerste instantie de hoofdpersonages van het verhaal. De twee zijn pas getrouwd en hun families zullen aan de huwelijksdis aanschrijven. De setting is een hotel/restaurant op het afgelegen Franse platteland, zoals we dat kennen van de reclamespotjes. Al in die eerste platen worden enkele dingen duidelijk: de familie van de bruid is rijk, maar bestaat uit lompe, boetige grootgrondbezitters waar de familie van de bruidegom op neerkiert. Ook zal seks een belangrijke rol spelen, omdat op al direct zinspeelt op de borstomvang van de moeder van de bruid.

Als iemand tijdens het voorafje opmerkt dat de garnalen niet helemaal vers zijn, krijgen de heetgebakerde Jean Maillard en de kok slaande ruzie. Als de gasten willen vertrekken zonder te betalen, krijgt de kok een rode was voor de ogen. Hij geeft een aantal gasten, waarop de ruwe boerenfamilie, die toevallig een kofferbak vol geweren bij zich heeft, het restaurant belegerd.

In het gefortificeerde hotel lopen de spanningen hoog op. Iedereen lijkt te worden gepaagd door een overdosis hormonen. De ene versiertruc volgt op de andere vechtpartij, zonder dat iemand zich echt druk lijkt te maken om de gijzeling. Waarna we vervolgens weer een kijkje nemen bij de belegeraars, waar hetzelfde probleem speelt. En zo gaat het voortdurend heen en weer tot de gewelddadige ontknopning.

Het thema van belegering en gijzeling werd door Hermann vaak gebruikt in zowel *Jeremiah* als in *De torens van Schemerwoude*. Ook is de gouden combinatie seks & geweld Hermann niet vreemd, maar in dit album draait het alleen daar om. Het futele dispuut over een paar bedorven garnalen en de daaropvolgende buitenproportionele reactie, komt in eerste

instantie over als absurde humor, zoals uit de films van Buñuel, maar al snel wordt duidelijk dat het een zwak excuus is om er op los te rammen. De aanvankelijke toespelingen op de verschillen tussen de familie raken nog verder ondergesneeuwd doordat iedereen alleen maar aan seks denkt. Van Hamme heeft een Franse western geschreven voor Hermann, maar het was juist interessant geweest als deze eens met ander materiaal had gewerkt. Eigenlijk zijn alle Hermann-verhalen qua structuur westerns. De inbreng van superscenarist Van Hamme had hier verandering in kunnen brengen, maar dit is niet het geval. Nu is zijn naam op de cover van *De Bloedbruiloft* overbodig, want zo'n verhaal had Hermann zelf ook kunnen bedenken.

Goed, seks en geweld zijn voor de meeste striplezers bezwaren, die lachend terzijde worden geschoven en (zoals de uitgever waarschijnlijk van tevoren al had bedacht) zowel fans van Hermann als van Van Hamme zullen dit boek dan ook niet links laten liggen. Het tekenwerk van Hermann is natuurlijk meer dan herkenbaar en net als de meeste van zijn laatste albums prachtig ingekleurd. De voorstelronde in het begin van het boek is toch wel handig, want zoals zo vaak bij Hermann lijken al die koppen op een gegeven moment nogal veel op elkaar. Als Hermann en Van Hamme elkaar ontmoeten, krijg je dus een nieuwe, iets mindere, Hermann, want in *De Bloedbruiloft* is de invloed van Van Hamme nergens terug te vinden. (Gerard)

(advertentie)

Dit voorjaar bij stichting zet.el

Een uitzonderlijke nieuwe uitgave:

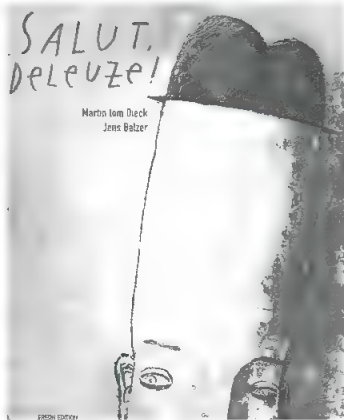
De nederlandse vertaling van

'salut deleuze'

Het onvolprezen meesterwerk van

**Martin Tom Dieck
en Jens Balzer**

Een filosofische verhandeling in stripvorm
Lees de volgende zozolala
voor meer informatie

ACACIALAAN

MAARTEN

In het eigenwijze stripblad *Beeldstorm* verschijnt al enige tijd met een zekere onregelmatigheid het werk van de Gentenaar Maarten Maarten Vande Wiele. Gesitueerde personages beleven in scherpere decor melodramatische avonturen die niet zelden tragisch eindigen. Tijdens het stripfestival van Turnhout maakten we kennis met het talent. In de loop van het gesprek merkte Maarten op dat de redactie van *Beeldstorm* er bij hem op aan heeft gedrongen het blad veel te noemen

"Ik ben bij *Beeldstorm* terecht gekomen omdat zij, net als ik, in Gent zitten. Ik heb wat werk aan hen laten zien en dat vonden ze goed genoeg. Tot nu toe zijn mijn strips alleen in dat blad verschenen. Ik zou ook wel elders willen publiceren, maar ik weet niet zo goed hoe ik dat moet aanpakken. Ik kan ook moeilijk inschatten hoe mijn werk valt. Behalve een enkele recensie die ik sporadisch lees, krijg ik weinig reacties. Die weinige reacties zijn dan vaak wel positief en daar ben ik blij mee. Zelf ben ik eigenlijk alleen maar tevreden over mijn laatste twee verhalen."

Maarten Maarten Vande Wiele

"Dat past bij de scenario's. Het zijn wat pessimistische verhalen die passen in de traditie van de film noir. Die verhalen haal ik uit obscure, vergeten boekjes die toch niemand kent en daar verander ik dan wat aan. Maar het begint met een figuurtje of een personage. Dat zijn altijd vrouwen, het liefst filmsterren. Ik heb iets met oude films. Daar kunnen de

moderne films niet aan tippen. Op een gegeven moment heb ik dan zin om iets met bij voorbeeld de persoon Marilyn Monroe te doen en daar bedenkt ik een kort verhaal bij. Het eigenlijke tekenwerk voor een kort verhaal duurt ongeveer twee weken, maar het idee heeft dan al maanden zitten broeien."

Het valt op dat de meeste vrouwelijke hoofdpersonen in jouw verhalen bepaald geen doetjes zijn

"Ze lijken krengen, maar eerlijk gezegd vind ik ze niet zo slecht. Ze doen wat ze moeten doen om te overleven. Bij mij verliezen de mannen en winnen de vrouwen. Ik wil de rollen eens omdraaien. In die zin zit er toch een optimistische kant aan mijn strips. Op dit moment ga ik een iets andere kant op.

Mijn laatste strip in *Beeldstorm* is niet typerend voor mijn werk tot nu toe. Het is redelijk opgewekt, al zou je dat misschien niet zeggen, en de heldin is ook geen echt kring. Bovendien heb ik een Hitchcock-achtig verhaal voltooid met een koele getraumatiseerde blonde, waarin ik geprobeerd heb wat meer diepgang aan te brengen. Ik weet niet of dat gelukt is. Verder broed ik op een strip à la *Chary's Angels*

Ik werk met pen en viltstift. Ik probeer het eenvoudig te houden en gebruik ook niet meer dan drie kleuren. Er wordt nogal eens verkeerd gedrukt en hoe minder tinten je gebruikt, hoe kleiner de kans dat het fout gaat. Het is echter allemaal niet zo uitgedacht. Wat ik vooral belangrijk vind, is de verhouding tussen licht en donker en de indeling van de tekening. Ik

ben fotograaf, dus ik let daar automatisch op. Het moet visueel niet te saai worden, dus verander ik regelmatig van camerastandpunt. In de vormgeving probeer ik enigszins een retrostijl aan te houden, maar dan aangepast aan mijn aard."

Voor een beginnend stripmaker ziet je leven er zelfverzekerd en afgerond uit

"Dat ik pas sinds kort publiceert, betekent niet dat ik ook pas sinds kort teken. Ik ben nu 22 jaar en teken al een hele tijd. Ik heb twee jaar animatie film gedaan, maar ben toen afgehaakt. Het was veel te veel werk voor het uitendelijke, tegenvallende resultaat. Daar beviel me niet, ik vond het maar saai. Ik was er terecht gekomen omdat iedereen me zei dat dat goed voor mijn ontwikkeling was. Ik was 17 jaar en het enige dat ik wist, was dat ik strips wilde maken. Ik vond echter niet dat ik daarvoor naar school kon gaan en animatie lag er het dichtst bij. Het tekenen was wel leuk, maar niet de hele tijd hetzelfde. Ik zag me zelf al in zo'n vreselijke studio belanden en dat leek me helemaal niets. Daarom ben ik overgestapt naar de fotografie. Dat bevalt goed en ik kan het tekenen er naast doen. Nadeel is wel dat het tekenwerk er in drukke tijden wel eens bij inschuift.

Voor mijn stripverhalen laat ik me vooral inspireren door de popcultuur en de film. Strips lees ik eigenlijk nauwelijks. Ik weet niet hoe dat komt. Tard vind ik wel goed, maar verder willen me niet zo gauw namen te binnen schieten. Het tekenwerk is dan wel goed, maar de verhalen vind ik bijna altijd slecht. Als ik strips lees, is het eigenlijk alleen maar om de tekeningen. Mijn verhalen zijn ook niet denderend, maar dat is ook niet de bedoeling. Waar het mij om gaat, is ze zo te vertellen dat er toch wat nieuws in zit."

Hoe gaat het nu verder?

"Als ik kon kiezen, zou ik liever strip tekenen voor mijn beroep dan fotograferen. Ik probeer wel er mijn broodwinning van te maken, maar mijn werk is niet erg commercieel. Ik denk niet dat er van te leven valt en vrees dat het altijd een hobby zal blijven."

Jef Nieuwenhuis

Advertentie

De 2^e Grote Stripbeurs van de Randstad

op zondag 27 februari 2000 in de Darling Market, te Rijswijk (Den Haag)
van 10.00 tot 17.00
Toegangspreis: fl. 6,-

Met 500 meter aan kramen!
Voor elke liefhebber van Strips, Comics, Curiosa, Video's, Cards, etc...

Stripas voor de eerste 1000 bezoekers!
Speciale uitgaven!
Tekenaars!

Info: (040) 246 65 88 of (06) 236 628 28

Strips! Je vindt ze op de Stripbeurzen!

Onze sponsors:

Koop nu, ook het Speciale T-shirt van de 2^e Grote Stripbeurs van de Randstad. Slechts fl. 15,-. Te koop bij: spoorwoud en op de dag zelf! Wees er snel bij, de opage is beperkt.

IK HOU VAN GINGER

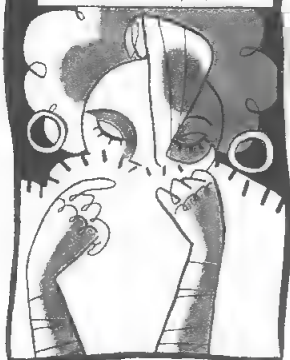
MAAR ZE WEEET
HET NIET

IK VOLG ELKE BEWEGING
DIE ZE MAAKT

OM ME NIET TE
VERRADEN MOET IK
ME STILHOUDEN

SOMS DRAAIT ZE
ZICH OM

EN DAN VERDRINK IK
IN HET SRIJS
VAN HAAR OGEN

IK HOOR HAAR
VOETSTAPPEN, MAAR
ZE IS NIET ALLEEN

GEEF HET MAAR
TERUG AAN DIE ZAK,
HET IS TOCH EEN ENG
SCHILDERIJ, NET ALSOF DIE
OGEN ME OVERAL
VOLGEN

Alan Moore

Met *From hell* verscheen voor het eerst sinds jaren weer een monumentaal stripboek van de Britse schrijver Alan Moore. Een nieuw meesterwerk van het brein achter *Watchmen*, *Een kleine moord* en andere moderne klassiekers. Charles Brownstein sprak Moore over de achtergronden van zijn nieuwe boek.

Wanneer kreeg het idee voor From hell voor het eerst vorm?

Dat was in 1988, toen ik *Watchmen* afgesloten had en nadacht over wat ik daarna wilde doen. Ik wilde in ieder geval niet nog meer pretenieuze superheldenstrips maken. Er bestaan gewoon betere manieren om politieke of morele noties voor het voetlicht te brengen dan mannen in strakke kostuums te stoppen. Allereerst begon ik met Bill Sienkiewicz aan *Big numbers* - dat was aanvankelijk bedoeld als de opvolger van *Watchmen*. Om verschillende redenen kwam dat niet verder dan twee afleveringen. Daarnaast had ik plannen voor een roman en was ik geïnteresseerd geraakt in het idee van het in detail uitwerken van een moord. Ik had er een paar jaar nader bekeken, maar wist absoluut nog niet over welke moord het zou moeten gaan. De Jack the Ripper-moorden kwamen eerst niet in aanmerking, omdat ze veel te veel voor de hand lagen. Dat gegeven leek al voiko men uitgekauwd. Toen aan het einde van 1988 de honderdste 'verjaardag' van de Whitechapel-moorden daar was en er een overvloed aan materiaal over Jack the Ripper loskwam. Toen begon ik alsnog interesse te krijgen. Na het lezen van Stephen Knights *Jack the Ripper: The final solution* zag ik opeens de mogelijkheid voor een totaal nieuwe invalshoek.

From hell was oorspronkelijk bedoeld als een project naast *Big numbers*. Naarmate *Big numbers* echter stroever ging, kreeg dat minder prioriteit en werd *From hell* belangrijker. Uiteindelijk werd het het voornaamste project waaraan ik de laatste negen jaar heb gewerkt.

Hoe veranderde je globale interesse in de Ripper-moorden in het besluit je er jarenlang intensief in te verdiepen?

Toen de keus uiteindelijk was gevallen op de Ripper-zaak, was het de vraag welke vorm het meest geschikt was voor een strip zou zijn. De meest logische manier om zo'n documentair onderwerp in stripvorm te behandelen, is bijvoorbeeld met behulp van kaderteksten. Op die manier kun je het verhaal eenvoudig voort geven en tegelijkertijd alle relevante feiten en details beknopt vermelden. Maar die kaders bieden ook afstand ten opzichte van het verhaal. Het is alsof je een tekstboek leest. Daarom

belangrijk punt. Eddie Campbell heeft eens opgemerkt dat als we wel kaders hadden gebruikt, we waarschijnlijk na zo'n honderd pagina's klaar waren geweest. Ik vermoed dat hij daarin gelijk heeft. Bovendien geeft deze werkwijze *From hell* extra overtuigingskracht. De personages hebben nu een menselijke dimensie. Eddie heeft waarschijnlijk gelijk dat het de strip twee-, driehonderd pagina's dikker heeft gemaakt, maar het is het waard

Hoe raakte Eddie Campbell betrokken bij From hell?

Toen ik besloot om *From hell* te schrijven, was het duidelijk dat de keuze wie het zou gaan tekenen een enorm verschil zou maken voor hoe het verhaal zou overkomen. Het onderwerp heeft absoluut enkele verontrustende morele kanten. Zoals bij elke dramatisering van de Ripper moorden profiteer je tot op zekere hoogte van een aantal bijzonder onprettige gebeurtenissen. Het is een dunne lijn. Ik wilde het gegeven in ieder

geval niet op dezelfde manier exploiteren als de meeste horroreauteurs doen. Voor de meeste mainstream-tekenaars is Jack the Ripper dermate sensationeel materiaal, dat ze toch onwillekeurig het sensonale aspect benadrukken. Een horrorekenaar in de traditie van de EC-comics zou er ongetwijfeld een afschrikwekkend, Wes Craven achtig horrorekenaar van gemaakt hebben. Het Britse stripjournale *Action*, een van de voorlopers van *2000 AD*, biedt daarvan een mooi voorbeeld. Daarin stonden nogal matige rip-offs van Hollywood films als *Jaws*, waarin zo'n killer-haai met de naam Hookjaw voorkwam. Het was gerekend door iemand die overduidelijk in de EC-traditie werkte. Als er een los been op het strand gevonden werd, was de stomp duidelijk op de voorgrond te zien, compleet met de open aders en andere miselijk makende details. Net als in de EC comics. Om de een of andere reden maakte die tekenaar uit *Action* op gegeven moment plaats voor iemand anders, die eerder van die typisch Britse meidenstrips had getekend: erg ingetogen, naturalistische verhalen en tekeningen. Hij tekende een afgebeten been op het strand daarom juist vanaf de hoorlijke afstand, zonder onnodige gore details. Gewoon een los been op het strand. Op de een of andere manier was dat veel verontrustender. Het was bijna alsof je met de EC-stijl de lezers hintte dat er horror te verwachten was en de lezers zich daarop konden instellen. Net als de muziek bij een Stephen King-film of de bloedspatten op het omslag van een goedkope horrorpapierback. Dan verwacht je niet anders dan in stukken gehakte teenagers, onthoofdingen,

Penny Press

besloot ik uiteindelijk om helemaal geen kaderteksten te gebruiken en het hele verhaal alleen met behulp van beelden en dialogen te vertellen. Op die manier zouden de menselijke nuances van de verschillende betrokken personen het beste tot hun recht komen. Zo leerde je hen als echte mensen kennen door hun woorden en daden, in plaats van als historische representaties die in de kaderteksten ter sprake komen. Dat was een erg

schrijft geschiedenis:

"We zijn allemaal onbetrouwbare getuigen"

en soortgelijk amusement. Met Eddies stijl, zijn naturalisme, wordt het allemaal echter. Dan zit je niet in een horrorfilm, maar in iets dat dicht regen het dagelijks leven aanzit. Wanneer er dan eens een keer iets gruwelijks gebeurt, gaat dat gelijk veel dieper

Een van de sterkste punten van het boek is de cyclische structuur ervan. Toen ik het boek uithad, herinnerde ik me het Charles Fort-citaat uit het begin: "One measures a circle, beginning anywhere." Het idee van cycli keert vaker terug in het boek. Waarom heb je voor die opzet gekozen?

Fort citeert benadrukt dat we beginnen met de moord op vijf personen in Londen in de late jaren tachtig van de negentiende eeuw. Vanuit dat gegeven strekken zich

draden van betekenis uit tot, om maar wat te noemen de dionysische architecten van het oude Kreta, die tectuur van Londen en die loopt op zijn beurt weer over samenleving, die doorlopen voorlopers van de latere quantumtheoretici met hun vlindertheorieën. In wezen beweerde Fort al dat er geen vlinder in Hongkong met zijn vleugels kan slaan zonder dat het op de een of andere manier de rubberprijzen in Denemarken of de verkoopheid van iemand in Brooklyn beïnvloedt. Het hele systeem is onderling verbonden en vanuit elk punt kom je uit op het ongelooflijk fijnvertakte web van relaties dat alles min of meer omspant. De cyclische structuur van *From hell* komt natuurlijk het duidelijkst tot uiting in de proloog en epiloog die het verhaal inleiden en afsluiten. Vanaf het begin wilde ik naar dit punt terugkeren, die twee oude kerels op het strand. Waar je in de proloog nog geen idee hebt waarover ze spreken, weet je dat aan het einde - wanneer je de rest van het verhaal kent - maar al te goed. Dan hebben die twee oude mannen en hun gesprekken opeens veel meer betekenis.

Iets anders wat uit *From hell* spreekt, is de notie van een patroon in de geschiedenis. Dat zou ik zeker niet willen vergeten. Het patroon van de seriemoorden komt ook in een van de laatste hoofdstukken aan bod. Daar ga ik van het Monster in 1788 naar Jack the Ripper in 1888, de Halfax Slasher in 1938, naar de Moors-moordenaars in '63 - om te wijzen op een soort curve die zich door de eeuwen heen aftekent. Niet dat ik daarmee

Twee mannen aan het strand

wil beweren dat er een vreemd soort bovennatuurlijke regelmaat in seriemoorden zit, daar gaat het niet om. Het is een patroon dat ik in de bekende gebeurtenissen heb aangebracht, net zoals het pentagram een patroon is dat ik op werkelijk bestaande locaties in Londen heb gelegd. Het is een betekenis die ik heb opgelegd. Het punt is dat de geschiedenis voor ons open ligt om deze patronen erin aan te brengen. Natuurlijk bestaat dat pentagram niet opzettelijk in Londen. Evenmin bestaat er een geheim genootschap van vrijmetselaars dat die plekken de vorm van een pentagram heeft gegeven - desondanks kunnen die punten wel degelijk een pentagram vormen als je ze met elkaar verbindt. Dat betekent dat die ideeën, de zaken die ze representeren, op dezelfde manier als geschiedkundige gebeurtenissen in een patroon gevat kunnen worden. Net als de Ripper moorden.

Wat denk je dat *From hell* uiteindelijk de cyclische manier over de relatie tussen geschiedenis en fictie?

(Grinnikt) Dat is iets dat me duidelijk werd tijdens het schrijven eraan, althans iets wat ik ben gaan geloven: er bestaat geen verschil tussen geschiedenis en fictie. De geschiedenis is zelf een fictie. Ik denk zelfs dat

Pentagram over plattegrond van Londen

het gevaarlijk is om te denken dat het meer kan zijn. Het verleden is voorbij en kan niet worden teruggehaald. We hebben onze herinneringen eraan, onze verslagen ervan, al deze informatie, maar dan leggen we die punten een patroon op. Zo ben ik ook te werk gegaan. Ik ben uitgegaan van de beschikbare informatie en heb een patroon verzonnen dat het allemaal verklaart en doet lijken alsof het allemaal logisch op elkaar volgt. Dat heb ik gedaan door fictie te creëren. Zo halverwege het werk aan *From hell* begon ik me af te vragen wat de geschiedschrijving eigenlijk anders is. Wat doen we anders dan de onweerlegbare feiten in ogenschouw te nemen en er dan de door ons gekozen patronen in aan te brengen? Wanneer we ver terug gaan in de tijd, zien we bijvoorbeeld hele dynastieën van Egyptische koningen. Het is voorgekomen dat een bepaalde koning werd verward met de bijnaam van een koning van een dynastie ervoor. *History collapses upon itself*. Openen ontdekken we dat er een hele duistere periode ontbreekt. Dat vermoeden we al, omdat er een gat in de geschiedschrijving omstreeks enkele eeuwen voor Christus bestond, maar dan ontdekken we dat onze dateertechnieken fout waren. Er was helemaal geen gat, we hadden ons alleen vergist. Zo kan een hele eeuw dus verdwijnen. Het verleden wordt constant herzien

Dat was een van de voornaamste *eye-openers* van *From hell* voor mij: dat ik me realiseerde dat elke geschiedenis een fictie is. Over de gebeurtenissen die in de twintigste eeuw plaatsvonden weten we al weinig. Hoe zal de geschiedenis aankijken tegen de moord op Kennedy? Dat weten we niet. Wat gebeurde er precies tijdens de Falkland oorlog? We kunnen verwachten dat deze gebeurtenissen de komende eeuwen eendeloos herzien zullen worden: nieuwe theorieën, nieuwe bewijzen, nieuwe gegevens. En dat is alleen nog maar op het niveau van de internationale politiek. Wanneer het over onszelf als individuen gaat, zijn onze geschiedenissen ook fictief. We slaan bepaalde feiten over waaraan we niet graag herinnerd worden. We veranderen dingen, schrijven onszelf betere dialogen toe dan we eigenlijk uitspraken. We zijn allemaal onbetrouwbare getuigen. Zolang we dat maar onthouden, komt het waarschijnlijk allemaal wel goed. Het gaat mij erom een lans te breken voor fictie als iets dat waarachtig kan zijn. We moeten ons blijven herinneren dat tot op zekere hoogte zelfs onze eigen ervaringen denkbeeldig zijn. We nemen geen enkele "werkelijkheid" direct waar, we nemen alleen onze eigen waarnemingen waar. We zien niets anders dan prikkeling van de zenuwendeinen op ons netvlies, we horen niets anders dan de vibraties in ons trommelvlies. Het is ons bewustzijn dat deze losse indrukken tot een eenheid maakt die we "werkelijkheid" noemen - wat zelfs geldt voor de "tuin" die ik nu zie wanneer ik uit mijn kleine venster kijk. Het is dubbel zo waar als het gaat om wat ik mezelf herinner wat ik vorige week deed, laat staan wat me verteld wordt over wat het Britse Rijk honderdvijf jaar geleden deed. Ik denk dat die die fictieve aard van de werkelijkheid die we om ons heen creëren moeten begrijpen, omdat we anders het risico lopen ons te onderwerpen aan vijandige vormen van fictie. We moeten oog houden voor bevrijdende vormen van fictie.

Deed je meer van dergelijke inzichten op tijdens het werk aan From hell?

Indertijd Een van de belangrijkste was toen ik een dialoog van William Gull schreef - in hoofdstuk vier, volgens mij, die rondrit door Londen.

Gull legt daar geduldig uit aan zijn koetsier Netley dat goden negens bestaan behalve in de menselijke geest en dat ze dat ook niet hoeven. Als gestalten in de menselijke geest staan hun werkelijkheidsgehalte en macht buiten kijf. Gull weidt dan uit in de hem typerende stijl, met van die hooggravende onderwerpen. Ik denk dat hij de spijker op zijn kop slaat wanneer hij zegt: "Gull the doctor says, 'Why, to converse with Gods is madness.' And Gull the man replies, 'Then who'd be sane?'" Toen ik die dialoog geschreven had, las ik hem terug en dacht: Jezus, dat is zó waar. (*Lacht.*) Daar kon ik niet omheen. Ik schreef het als iets wat geschikt was voor Gull om te zeggen en wat overeen leek te komen met wat ik begon te zien als zijn filosofie en opens realiseerde ik me dat hier een soort betoog over het bestaan van God of goden stond, dat op een merkwuurde manier rationeel was. Het was een gedachte die me bijbleef en die een groot verschil heeft gemaakt zowel voor mijn werk als mijn leven. Het was waarschijnlijk die gedachte, het schrijven van die pagina - meer dan iets anders die me wees in de richting van het occulte, waarin ik me momenteel steeds verder verdiep

De notie van de geschiedenis als iets fictiefs, als iets wat wij zelf schrijven, had een impact in zoverre dat het leidde tot de de gedachtenwereld waar uit mijn roman *Voice of the fire* is voortgekomen. Dat boek beoogt de creatie van een meer gepassioneerde, nuttige en bevrijdende notie van de geschiedenis van de realiteit om me heen. Het heeft tot op zekere hoogte ook te maken met het concept van psychogeografie, wat we in Iain Sinclair heb, die het waarschijnlijk weer gestolen heeft van William Blake. De notie dat de straten waarin we leven uit meer bestaan dan stenen en cement. Dat we niet in een werkelijke straat lopen, maar in de straat in onze hoofden. Het gaat er niet om waar die straten van gemaakt zijn, maar om de associaties en herinneringen die ze in ons oproepen. Tot op zekere hoogte is het landschap herinnering en de herinnering een landschap. Elk kenmerk van het landschap kleuren we met onze persoonlijke associaties: dingen die we erover gehoord hebben, geschiedenis, legenden. Dat is iets wat voortkwam uit mijn onderzoek voor *From hell*, mijn interesse in Iain Sinclair, het lopen door de straten van Whitechapel, het bezoeken van Hawkmoors kerken, het zien van alle punten van de Londense vijfhoek, het trachten te ontdekken hoe die plaatsen voldeden en wat ze betekenden en de soort mythische associaties die ze oproepen. Dat soort dingen komt naar boven in *From hell* en heb ik inmiddels verder ontwikkeld in *Voice of the fire* en in *A grammar*, een roman die ik ook niet al te lange tijd hoop te schrijven

In hoeverre zijn de Whitechapel moorden een mythische gebeurtenis, en in hoeverre een historische?

De Whitechapel-moorden komen in wezen neer op de moord op vijf vrouwen, in korte tijd, in een erg klein gebied in oost-Londen. Vijf vrouwen van geen noemenswaardige betekenis die werden gedood door één of meerdere onbekenden. Einde verhaal, eigenlijk. Dat is de werkelijkheid ervan.

Met Jack the Ripper is iets anders aan de hand. Van de Yorkshire Ripper, die leek op Jack the Ripper, maakten de media een spectaculaire boeman. Dat verkocht ongewijfeld heel wat kranten, net als in de tijd van Jack the Ripper. Toen hij ontmaskerd werd, bleek hij gewoon een man te zijn met een warrige baard, een slecht kapsel, en afschuwelijke jaen-zeventigkleding. Een kleine, onbetekende man. Bepaald geen Hannibal Lecter. Hij was duidelijk geen persoon met bovenmenselijke trekjes. Hij had niets extra's wat wij niet hadden. Daarom denk ik ook dat als Jack the Ripper ooit gevonden was, we waarschijnlijk hadden ontdekt dat het een vent was met een triest psychologisch probleem met zijn moeder. Dat hij uiteindelijk meer medelijden dan minachting verdiende. Maar dat is niet gebeurd. Door een of andere speling van de geschiedenis heeft Jack the Ripper aan gevangenneming kunnen ontsnappen, en zodoende aan elke identificatie. In zekere zin ontsnapte hij uit de geschiedenis en in de mythologie. Hij stak de grens over. Dat kan maar van weinig mensen gezegd worden, maar hem is het gelukt. De werkelijkheid van Jack the Ripper - ik zeg dit ondanks de boeken die blijven verschijnen met weer een nieuwe theorie over zijn ware identiteit - is dat het eigenlijk zinloos is een identiteit voor deze moordenaar te willen vinden, een persoon die vermoedelijk al honderd jaar op het kerkhof ligt. Het enige wat de moeite van het onderzoeken waard is, is het *fenomeen*

Jack the Ripper De Jack the Ripper die aan de geschiedenis ontsnapte en daardoor zijn grenzeloos werd. Tenminste niet iemand met dezelfde grenzen als bijvoorbeeld Peter Sutcliffe en de Moore-moordenaars hadden een menselijke dimensie. Hen kunnen we als menselijke wezens beoordelen. Doordat Jack the Ripper aan ontmaskering ontsnapte, ontsnapte hij aan de geschiedenis en heeft hij die menselijke dimensie niet. Jack the Ripper is een grote zwarte vorm met een Gladstone tas en een hoge hoed. Een schaduw op de muur. Als zodanig is hij een mythische figuur geworden: een god, als je wilt. Iets dat welbeschouwd alleen in de menselijke geest bestaat en toch een machtige en vreselijke god is. Je hoeft alleen maar te kijken naar hoe de Ripper blijft rondzingen in onze cultuur. Elke slasher-film als *Nightmare on Elm Street* heeft iets van die primaire figuur die in de schaduw blijft met een scherp voorwerp. In zekere zin is Jack the Ripper de oerbron van alle Hollywood-killers. Ook in het dagelijks leven beïnvloedt hij mensen, eerst en vooral uiteraard heel wat serie-moordenaren. Ik heb heel wat van hun levensverhalen bestudeerd en het is verrassend om te zien hoe vaak de naam Jack the Ripper terugkeert, bijna als een beschermheilige. Het heeft niets te maken met hoeveel mensen hij heeft vermoord. Ik bedoel, vijf slachtoffers, dat is krankzinnig weinig vergeleken met het aantal van Henry Lee Lucas. Toch blijft Jack the Ripper de Elvis van de dood. Henry Lee Lucas doodde misschien wel honderden mensen, wat verbijsterend, afschuwelijk en onvoorstelbaar is. Maar we weten hoe hij eruit ziet en daardoor zal hij nooit die pure, naamloze essentie zijn die de gruweldaden in Miller's Court beging.

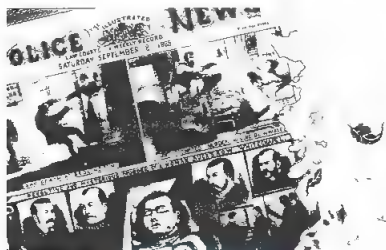
Hoe kijkt je tegen jezelf aan nu je From hell hebt afgevoerd?

Waarschijnlijk ben ik nu een heel wat vreemder figuur dan acht jaar geleden. (Grimm). De voornaamste oorzaak daarvan is mijn toegenomen belangstelling voor het occulte. Dat heeft een heel nieuwe reeks waarnemingen veroorzaakt. Ik kan nog steeds naar dingen kijken zoals ik vroeger deed, maar heb er nu een paar nieuwe zienswijzen bij. Mijn wereld is groter geworden, ik voel me een stuk minder naïef. Het is niet als met *Watchmen*. Toen wilden Dave Gibbons en ik aanvankelijk ook vooral een goed superheldenboek maken. Het werk veranderde echter onze waarnemingen en het eindresultaat zelf. Ik had Dr. Manhattan bedacht, de dingen door zijn ogen bekeken. Voor *From hell* geldt hetzelfde. Ik begon eraan in de hoop een interessante, gedetailleerde studie van een moord te maken. Het eindresultaat is een studie van mythe, cultuur en geschiedenis - heel andere concepten. Nu heb ik de wereld door William Gull's ogen bekeken. En ook dat levert een andere wereld op. Het is een proces waarvoor ik erg dankbaar ben. Voor mij is het de echte beloning voor dit soort werk. Het geld is natuurlijk ook prettig, de kritische aandacht ook en het schrijven zelf. Maar de magie zit hem in wat het werk met je doet. Niet dat het altijd even comfortabel is, maar daar ligt de magie van fictie. Dat heb ik de afgelopen acht jaar met *From hell* weer bijzonder intens mogen ervaren. **Charles Brownstein**

Bron: Feature Magazine Vol. 3, No. 2 (1997), p. 4 - 18: FeatureMag@aol.com

Vertaling en bewerking: Toon Donnen

Alan Moore: Voice of the Fire Uitg. idigo, 1997 SBN 0-575-40055-2

From Hell

"Zijn dit de dagen die mijn dood me zal besparen?"

Een melodrama met maar liefst vijftig pagina's voetnoten. Het nieuwste boek van Alan Moore laat zich niet gemakkelijk in een hokje stoppen. Met *From hell* overtreft de scenarist van onder andere *Watchmen* zichzelf.

Toen begin 1991 de eerste aflevering van *From hell* werd aangekondigd, was het even slikken. Op het omslag van "de nieuwe Alan Moore" vormde een bloedspoor de woorden "*From hell*". Een titel die het ergste deed vrezers. Het thema idem dito: Jack the Ripper. Was de scenarist van klassiekers als *Watchmen*, *Een kleine moord* en *V for vendetta* het kwijt? Vergoode hij zijn talent met het zoveelste modeus-voyeuristische seriemoordenaarverhaal? Nu, negen jaar en ruim vijfhonderd pagina's later, is duidelijk dat Moore iets heel anders voor ogen stond.

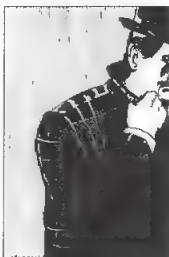
De hel

Het bloederige *From hell* op het omslag dient niet alleen om aan te geven dat de lezer horror mag verwachten - hoewel een teeltje bij sommige gruwelijke passages uit *From hell* zeker geen overbodige luxe is. De hel van Alan Moore is als de roos uit de tuil van Umberto Eco's *De naam van de roos*: een wijdverbreid symbool dat zo onnoemelijk veel betekenis-

sen in zich draagt, dat het bij vrijwel iedereen wel iets persoonlijks losmaakt. De overeenkomst met Eco's filosofisch historische roman gaat nog verder, zoals zo dadelijk duidelijk zal worden. Eerst de reden waarom het Jack the Ripper-verhaal juist in stripvorm goed tot zijn recht komt.

Authentiek

Het thema van de Ripper-moorden is natuurlijk allesbehalve origineel. Al ruim honderd jaar blijft de figuur van de mysterieuze moordenaar met het mes hardnekkig terugkeren in de populaire cultuur. Hele generaties pulp-schrijvers hebben dankbaar gebruik gemaakt van de angsten die de moordzuchtige schim in het mistige Londen losmaakt. *From hell* onderscheidt zich van het gros van deze verhalen, doordat het de reden van de blijvende populariteit van de Ripper blootlegt. Moore wijst erop dat de Ripper-moorden samenvielen met de opkomst van de Britse sensatepers. De pioniers van de penny press zagen er een dankbare bron voor verhalen in.

Gretig kopten zij: "REVOLTING AND MYSTERIOUS MURDER OF A WOMAN - BUCK'S ROW WHITECHAPEL" en "THE SEVENTH HORRIBLE MURDER BY THE MONSTER OF THE EAST-END." Voor alle duidelijkheid plaatsten ze er nog wat smeuge beelden bij. Aangezien de fotografie destijds nog in de kinderschoenen stond, was het aan tekenars om de gruwelen in het East-End te verbeelden. In *From hell* zijn meerdere staaltjes van dergelijke stripjournalistiek *avant la lettre* te zien. Ze zijn getekend in een stijl, waar *From hell*-tekenaar Eddie Campbell met zijn krasserige beelden dankbaar tegenaan leunt. Ook keren sommige tekeningen uit de sensatiekranten letterlijk in *From hell* terug. Met de keuze om het Ripper-verhaal in stripvorm te vertellen keren Moore en Campbell dus in zekere zin terug naar de bron. Hun beelden in *From hell* ogen daardoor buitengewoon authentiek.

Reconstructie

Wat ook heel authentiek oogt in *From hell*, is de reconstructie van de gebeurtenissen. Moore heeft zich duidelijk vol overgave op hele boekenkasten vol *Ripperiana* gestort en tegelijk maar even uiteenlopende werken als de biografieën van de architect Nicolas Hawksmoor en dichter schilder William Blake tot zich genomen. De moordenaar is in *From hell* allerminst het mysterie. Nog voor het eerste slachtoffer valt, is duidelijk dat de moorden in Whitechapel het werk zijn van de briljante arts Sir William Gull. We zien Queen Victoria haarzelve een beroep doen op deze vrijmetselaar om een opkomend schandaal rond haar zoon prins Albert te voorkomen. Gull dient alle geruigen met betrekking tot een buitenechtelijk kind van prins Albert het zwijgen op te leggen. De koninklijke familie, de onwrikbare zuil onder Victoriaans Engeland, mag onder geen voorwaarde in opspraak komen. Gull weet wat hem te doen staat. Hij begaat zijn moorden met chirurgische precisie en raakt gaandeweg steeds verder verstrikt in zijn waanzinnige theorieën. Voor hij voorgoed in zijn eigen gedachtenmoeras wegzinkt, heeft Gull de lezer al op onvergetelijke wijze meegezogen in de logica achter zijn gruweldaden. Na de eerste moorden melden zich in de populaire pers al gauw de eerste anonieme briefschrijvers die voorgeven de Whitechapel-moordenaar te zijn. Een van hen ondertekent zijn hanepoten met Jack the Ripper. Vanaf dat moment heeft de moordenaar een naam, maar zijn ware identiteit zal nooit bekend worden.

Witte Jacht van Van Stuck

Iedereen en niemand

De anonieme moordenaar die iedereen en niemand zou kunnen zijn. Behalve het feit dat er vijf doden te betreuren zijn, biedt het Jack the Ripper-verhaal geen enkele zekerheid. Juist dit gegeven maakt het aloude horrorverhaal geschikt voor een briljante deconstructie van de barensweeten van de moderne tijd. Net als Eco in *De naam van de roos* gebruikt Moore in *From hell* een historisch genreverhaal - de Ripper-moorden - om fundamentele vragen over de geschiedenis en de waarheid te stellen. Dat doet hij op verschillende manieren. Allereerst door de geschiedenis reflexief te benaderen. *From hell* opent geen ongecompliceerd venster op het verleden, maar laat zien hoeveel moeite het de auteurs kost om dat verleden te reconstrueren. Moore en Campbell kijken als het ware in een spiegel, waarin ze zichzelf aan het werk zien zonder dat ze de geschiedenis "achter zich" kunnen waarnemen. Dat is in het genre van de historische strip nogal ongebruikelijk. Nog steeds wordt het verleden in vrijwel alle historische strips als een onproblematisch gegeven gepresenteerd, dat met voldoende historische documentatie wel terug te halen is. Met als eindresultaat vaak historische kitsch. Zo lijkt de vrouwenemancipatie in Bourgeois *De kinderen van de wind* al in de achttiende eeuw voltoond en zijn veel gebouwen in Jacques Martins *Alex* zozeer in nieuwstaat dat ze onder permanent toezicht van een antieke Dienst Monumentenzorg lijken te staan. Het heden kleurt het verleden. De maatschappelijke realiteit van vandaag de dag wordt hoe dan ook geprojecteerd op voorbije tijden. Nou is dit niet bedoeld als historische haarkloverij, als een waslijst van kleine en grote missers in historische strips. Het gaat hier om een fundamenteel punt: namelijk hoe kunnen strips aanspraak maken op de waarheid? Juist die waarheidsclaim maakt *From hell* immers tot extra indringende lectuur - het beseft dat het gaat om "echte" slachtoffers en een "echte" moordenaar, niet om louter verzinsels. Nu is het de vraag of zo'n waarheidsclaim eigenlijk wel mogelijk is. Veel hedendaagse filosofen zijn er uiterst sceptisch over. Er is geen grote Waarheid waarop verhalen aanspraak kunnen maken, houden zij vol. Het enige waarnaar verhalen verwijzen is naar andere verhalen (over andere verhalen, over andere verhalen, etc.). In deze discussie over de weergave van de werkelijkheid wordt over het algemeen maar één zekerheid erkend: de sterfelijkheid van het menselijk lichaam. De dood gaat alle documentaire representatie - en dus alle geschiedschrijving - te buiten. En hoewel Moore nergens in *From hell* expliciet op de zogenaamde representatiediscussie ingaat, ligt deze wel degelijk ten grondslag aan het boek. Het begint al met de opdracht voor in. "You and your demise: of these things alone we are certain," betuigt Moore daar zijn respect voor de vijf met name genoemde slachtoffers van de Ripper. In het interview eerder in deze *ZozoLala* stelt Moore bovendien met zoveel woorden, dat het idee voor *From hell* voortkomt uit zijn voornemen om een gedetailleerde studie van een moord te maken. Waarom, licht hij verder niet toe. Ongewijfeld heeft het te maken met de eindeloze speculatie waartoe zo'n onweerlegbaar historisch feit aanleiding kan geven. Een van de motto's van het eerste hoofdstuk van *From hell* is de taalkundige herleiding van het woord autopsie - het ontleden van het slachtoffer met als doel de doodsoorzaak te reconstrueren. Evenmin is het toevallig dat het lichaam een centraal motief is in *From hell*. Sommige moorden worden dermate nauwgezet in beeld gebracht, dat het snijden van Gulls mes in de huid van zijn slachtoffer bijna hoorbaar is. De realiteit van een vers dampende baarmoeder laat weinig te raden over

Krasserige tekenaar

Synchroniciteit

Moore en Campbell zetten de geschiedenis ook op een meer visuele wijze tussen haakjes. Dat gebeurt in de passages waarin zij de voorstelling van de tijd als een lineair verschijnsel op de kortel nemen. Was de tijd maar een moore overzichtelijke rechte lijn, dan zou het een stuk gemakkelijker zijn om het verleden te reconstrueren. Maar er is ook een andere visie op de tijd mogelijk. Een visie die het dominante tijdsbegrip, zoals dat in het alledaagse leven belichaamd wordt door klokken en kalenders, doet uiteenspatten in een onoverzichtelijke veelheid aan subjectief beleefde momenten. Geen lijn, maar een cirkel; niet chronologisch, maar synchronisch. In *From hell* staan meerdere passages waarin het lineaire tijdsverloop wordt doorbroken. Al in het tweede hoofdstuk ziet Gull de gestalten van de zeventiende-eeuwse architect Hawksmoor en zijn overleden vader opduiken in de mist. Later in het boek keert de relativiteit van de lineaire tijd op verpletterende, huiveringwekkende wijze terug. Tijdens het rituele verminken van zijn slachtoffer waant Gull zich opens niet meer in Victoriaans Londen, maar in een kantoorgebouw op dezelfde plek in Whitechapel een eeuw later. Een huiveringwekkende gedachte: de Ripper is nog steeds onder ons. Nog huiveringwekkender: Gull die zich in dat kantoorgebouw walgend afvraagt, "Are

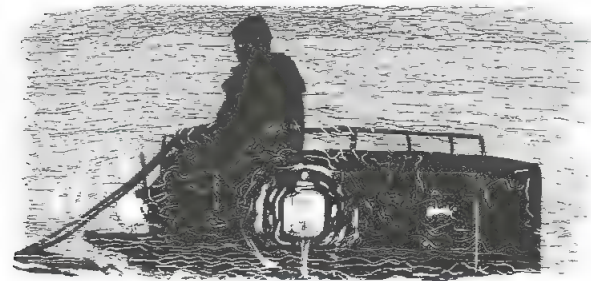
Stuck geen enkele functie in de fictieve werkelijkheid van *From hell* - het speelt op geen enkele wijze een door het verhaal gemotiveerde rol - ook leeft Campbell zich links en rechts uit met visuele overdaad in zijn tekeningen. Zo hangt er ergens een enorme inkteveld boven een man met een bolhoed wanneer hij een huis verlaat. Voor de voortgang van het verhaal is die manshoge roetwolk totaal niet functioneel, in de voetnoten komt hij evenmin ter sprake. Enkel een gevoel van onbestemde dreiging blijft hangen. Of neem de curieuze terugblik op *From hell*, *The dance of the gull catchers*, die het boek als een soort nawoord afsluit. Een strip over *From hell* als strip door de makers van het boek zelf. Moore en Campbell met een vlindernetje temidden van andere Ripperologen die vruchteloos de waarheid achterna jagen. Nóg een voorbehoud bij een van zichzelf al tussen haakjes staand verhaal over Victoriana's Engeland. Tussen de kaften van *From hell* is er, kortom, een overdaad aan betekenis. Buiten die kaften barst de tekst van *From hell* nog eens vrolijk verder uit haar voegen. Uitgeverij Borderlands Press publiceerde een ruim driehonderd pagina's tellend eerste deel van Moores uitgeschreven scenario voor de eerste drie (!) hoofdstukken van *From hell*. In de strippubliatie *It's dark in London* staat een kort verhaal van Moore met tekeningen van Oscar Zarate. Dit *I keep coming back* voegt wéér een nieuwe betekenislaag toe aan *From hell* en maakt bijvoorbeeld een nieuwe interpretatie van het slot van *The dance of the gull catchers* mogelijk. Moore blijft voorbehoud op voorbehoud, laag op laag stapelen. De cirkel van *From hell* laat zich duidelijk niet van begin tot eind meten.

Duizelingwekkend

Tijd voor een conclusie. Met *From hell* hebben Eddie Campbell en Alan Moore een buitengewoon boeiende strip weten te maken met een welhaast duizelingwekkend aantal lagen. Bij al die complexiteit slaagt het duo erin meeslepend en overtuigend te blijven. Wie *From hell* uit heeft, zal bijvoorbeeld nooit meer op dezelfde manier tegen Londen aankijken. *From hell* mag gelden als een nieuw meesterstuk van

Alan Moore. Voor zijn *Watchmen* kreeg hij al de hoogste lof. Het enige wat sommige mensen op *Watchmen* aan te merken hadden, was dat het tezeer in zichzelf gekeerd zou zijn, een te perfecte machine. Het zou, aldus bijvoorbeeld Moores Britse collega Dave McKean, onvoldoende appelleren aan de verbeeldingskracht van de lezer. Met *From hell* likt Moore zich die kritiek te hebben aangetrokken en vorm en inhoud meer op elkaar te hebben afgestemd. *From hell* is een imposant spiegelgaleis waarin het onvergetelijk dwalen is. Het boek illustreert het principe dat William Gull - de Ripper - ergens verwoordt: "I am not man so much as syndrome: as a voice that bellows in the human heart / I am a rain / I cannot be contained."

Toon Dohmen

these days my death shall spare me?" En nog later in *From hell*, vlak voor Gull definitief het bewustzijn verliest, krijgt hij zijn navolgers, twintigste-eeuwse seriemoordenaars, op het netvlies. De visie van Moore en Campbell op het verleden is onvermijdelijk complex: het heden kleurt altijd de visie op het verleden, terwijl het moment dat het heden is wezenlijk ongraspbaar blijft.

Voegen

En daarmee komen we bij het laatste deconstructivistische element in *From hell*: de fundamentele intertekstualiteit (teksten die meer naar elkaar verwijzen dan naar een buitenwereld) en het verzet tegen een afronding. Dit is zeker niet het minst opmerkelijke aan *From hell*. Op het niveau van het boek alleen al strijden meerdere lagen en taalspelen om de aan dacht. Er zijn de motto's, die elk van de zestien hoofdstukken voorafgaan. Per hoofdstuk zijn het er al gauw een stuk of vier. De bronnen van deze motto's variëren van Franz Kafka en Karl Marx tot *Sherlock Holmes*-schrijver Arthur Conan Doyle. Kortom, een samengaan van hoge en lage cultuur, woordenboekdefinities, literaire teksten en populaire non-fictie. Voor zover deze motto's de beschikbare interpretatieruimte nog niet voldoende oprekken, is er het notenapparaat achterin het boek. Hierin licht Moore het waarheidsgehalte van elke scène uit het boek gedetailleerd toe op welke bronnen het gebaseerd is, wat de historische status van die bronnen is, dat soort dingen. Net als de motto's bieden de noten een overdaad aan informatie - alleen dit keer een beetje, waarbij de meeste lezers het einde waarschijnlijk niet zullen halen. Overigens is er één scène die Moore plagerig weigert toe te lichten. "Work is out yourselves," staat daar in de noten te lezen. Dat is niets teveel gezegd, want het tafereel toont een nog levende Marie Kelly - die enige hoofdstukken daarvoor toch zeer overtuigend aan haar eind kwam - met naar kinderen voor een hut in Ierland. Ook het daaropvolgende beeld - het schilderij *Wilde Jagd* van Franz von Stuck uit 1889 - weigert Moore toe te lichten. Dit vormt een opmerkelijke parallel met de overdaad aan betekenis in Eddie Campbells tekenwerk. Niet alleen heeft dat fraaie, verontrustende schilderij van Von

Bronnen: Eddie Campbell & Alan Moore: *From hell*. Uitg. Eddie Campbell Comics, 1999.
ISBN 0-9585783-4-6
Alan Moore: *From hell*. The complete scripts Vol. 1. Uitg. Borderlands Press, 1994.
ISBN 1-880-325-07-1
Oscar Zarate, (Ed.): *It's dark in London*. Uitg. Serpenti's ta, 1996.
ISBN 1-85242-535-0

PrikBord

Onze Vlaamse lezers zal het misschien zijn ontgaan, maar jullie noorderburen zijn de laatste drie maanden van 1999 massaal in de ban geweest van een televisieprogramma luisterend naar de naam **Big Brother**. Het was dus wachten op een slimme uitgever die met een strip kwam over dit programma (dat iedereen bijzonder infantiel vond maar waar wel iedereen dagelijks naar keek). Dat werd dus de Leidse Stripshop. Tekenaars als **Alex Turk**, **Marq van Broekhoven** en **Rob van Zanten** werden uitgenodigd 'iets' te doen rond **Big Brother**. Ongeacht de kwaliteit van het album kon het niet anders dan een enorme verkoopklapper worden, ware het niet dat televisieproducent John de Mol de strip uit de handel liet nemen. Zijn bedrijf had het merknaam **Big Brother** vastgelegd voor de Benelux. Slimme handelaren hebben vast nog wel een album onder de toonbank liggen.

HvS

Twee nummers terug maakten we in deze rubriek melding van het overlijden van **Dethorey**, van wiens tweeluik *Op zoek naar Venus* alleen het eerste deel in de *Collectie Vrije Vlucht* van Dupuis is verschenen. Inmiddels is bekend geworden dat het tweede deel, waarvan Dethorey ruim dertig platen in potlood gereed had, zal worden voltooid door **Bourgeon**. Dit mag opmerkelijk heten, nu het eerste deel van *Op zoek naar Venus* in de pers met name werd bekritiseerd omdat het grafisch veel van Bourgeon-plagiaat weg had. Bourgeon werkt de nog ontbrekende pagina's overigens alleen in potlood uit; kennelijk omdat de door Dethorey voltooide platen ook alleen in potlood zijn opgezet. Dat levert nog een opmerkelijk detail op, want daarmee wordt het tweede deel van *Op zoek naar Venus* de eerste strip van Bourgeon die niet is getinkt.

PvG

Binnenkort dus Bourgeon in Dupuis' *Vrije Vlucht*-reeks. En nu we het daar toch over hebben.

rust ons aangenaam met een snelle opvolgving van een aantal uitgaven in eigen beheer. Als uitgeverij Pol en Grasland bedenkt, tekent, kopieert en niet bij weer als vanouds zijn boekjes en laat ons meegenieten. Gelouterd waagt van de Pol zich aan het autobiografische werk. Wie daar niet genoeg van kan krijgen, kan bestellen bij Uitgeverij Pol en Grasland, Weverstraat 15, 5046 TJ in Tilburg.

JN

Guibert (tekenaar van *De dochter van de professor*) en scenarist David B zijn samen ook bezig met een album voor deze reeks. Hun *Kapitein Scharlaken* moet in later deze lente verschijnen.

HvS

Dat Barbara Stok (die ook bedankt wordt in het voorwoord) school heeft gemaakt, blijkt uit het boekje *30 ofzo Na zonneschijn komt regen van Annex*. In een nog niet geheel eigen stijl vertelt de auteur in navolging van haar grote voorbeeld, alerlei spannende avonturen die ze als undergroundtekenares meemaakt. De tweede, herziene druk van haar debuut is te bestellen bij Annex, Schrobbeelaarstraat 14 E 2613 MK Delft, email: annes@casema.net

GZ

Nadat zijn stripavontuur bij *SjoSy* jammerlijk was uitgedoofd omdat de redactie zijn tekenkwaliteiten onvoldoende vonden, werd het akeigstul rond Michiel van de Pol. Gelukkig heeft de Tilburger zijn depressie overwonnen en ver-

DE BEST VERKOCHTE STRIPS VAN DE MAANDEN NOVEMBER & DECEMBER 1999

- 1 Thorgal 25: De blauwe ziekte
- 2 Guust 19
- 3 Lt. Blueberry 24: Geronimo de Apache
- 4 Metabaronnen 5: Staallop, de grootvader
- 5 Franka 16: Succes verzekerd
- 6 Hans 11: Het geheim van de tijd
- 7 Suske en Wiske 262: Het enge eiland
- 8 Meesters van de gerst 8: De Steenforts
- 9 Rovers van de keizerrijken 5: Kat die bijt
- 10 Casper en Hobbes 6: Wetenschappelijke vooruitgang gaat van "Boink"

*Doorzan pokkeboekjes deel 1:
Oud werk voor "slechts"
een tientje en nog zw ook.
Met recht een pokkeboekje.*

*Matla stopt: Ken die
Haagse Hansje nu éndelijk
es 'n linje krigen*

*De nieuwe Guust is toch
weer een oude. Wanneer zijn
ze nu eens uitgekakt!*

Zo schildert Vicente Segrelles (Segrelles)	1
De avonturen van Hergé (Stanislas)	2
Zeke vertelt (Cosy)	3
Yoko Tsuno: De parel van de dageraad (Leloup)	4
Morgan (Pratti)	5

OVERIG)

Het is een bekend fenomeen, dat Fransen er een handje van hebben om succesvolle Belgen in te lijven bij het Franse culturele erfgoed. Dat overkwam onder meer Brel en Kuifje. Wat Kuifje betreft, hebben de Fransen sinds 25 november vorig jaar enigszins recht van spreken, want op die dag werd de Belgische uitgeverij **Casterman** overgenomen door de Franse uitgever Flammarion. In de vorige *ZozoLala* hebben we daarvan reeds melding gemaakt. Casterman is commercieel vooral interessant vanwege de uitgeverrechten op de Kuifje-albums. Flammarion is in Frankrijk onder meer bekend als uitgever van het satirische striptijdschrift *Fluide Glacial* en speelt sinds de overname van Casterman met de gedachte om een nieuw striptijdschrift in het leven te roepen. Het zal daarbij overigens niet gaan om een reincarnatie van (*Wordt Vervolg*) noch van het weekblad *Kuifje*. De gedachte gaat uit naar een blad, dat het werk van de pakweg 150 bij Casterman overgebleven auteurs buiten de albumuitgaven om onder de aandacht van het publiek kan brengen en waarin in beperkte mate ruimte is voor jonge

De Z-Lijn komt tot stand, dankzij de volgende winkels: Het B-gemaal, De Balloon Express, De Boekenhalte, Eppo, Franka, G.L. de Gous, De Godelijn, Lambiek, Leidse Stripshop, Mick's Stripboek, Noord, Het Paard van Troje, Pol: strips en ch., 'dinges', De Ploer, Snoek, De Strip, 't Strippe
Ook het commentaar is afkomstig van de deelnemende winkeliers
'De lijst "overig" bevat one-shots, tweeluiken en trilogieën

en debuterende auteurs Wordt vervolgd, zullen we maar zeggen. PvG

Langverwacht is het vierde album in de reeks **Ragebol**, dat voor eind dit jaar is aangekondigd. Nieuw materiaal zal dit album echter niet bevatten. Het gaat om de bundeling van twee, jaren geleden in het weekblad *Robbedoes* voorgepubliceerde verhalen, die zich afspeelden in Japan en in Afrika. Niettemin zeer de moeite waard. PvG

Scribdal **Robbedoes** speelde met het eerste nummer van dit jaar op originele wijze in op het zoveel besproken thema van de millennium-bug door haar lezers vanaf het omslag in een pagi nagroot redactioneel een geukig 1900 toe te wensen Een deel van het blad is uitgevoerd in nostalgische sepiakleurige pagina's, waarop histo-

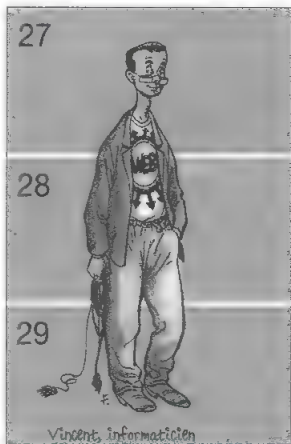
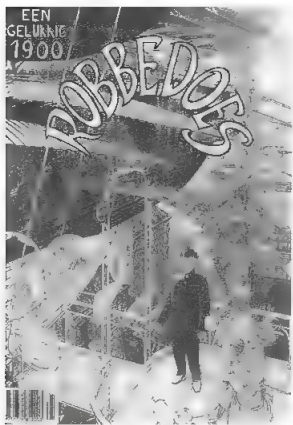
risch ogende afleveringen van de vaste humors-trips uit het blad zijn afgedrukt. Voor de gelegenheid zijn zelfs de tekstballons vervangen door onderteksten. Voor een bij het geheel passende omslagtekening werd François Schuiten gecontracteerd, die een piccolo afbeeldt tegen de achtergrond van een groot Jules Verne-achtig luchtschip. Eindelijk een verrassend nummer van het doorgaans zo voorspelbare *Robbedoes*. PvG

Van Hamme heeft opnieuw succes als tv-schrijver. Na *De meesters van de gerst* wordt nu ook **Largo Winch** bewerkt tot televisieserie. Er staan 26 afleveringen op stapel, die vanaf volgend jaar op de buis te zien moeten zijn. Voor de hoofdrol is Paolo Seganti gecast. In de televisiebewerking wordt verder een belangrijke rol toegedacht aan Joy Arden, een personage dat in de strips niet voorkomt. Ook voor het witte doek blijft de strip inspireren, want er komt een vervolg op de *Asterix*-film. Gérard Depardieu heeft opnieuw getekend voor de rol van Obelix. Het verhaal voor de tweede *Asterix*-rolprent zal worden afgeleid van het album *Asterix en Cleopatra*. Voor de rol van laatstgenoemde wordt Isabelle Adjani genoemd. PvG

De Leidse Stripdag vindt dit jaar niet plaats. Al een aantal jaren is dit stripfeestje een vast gegeven op de kalender van de rechtgeaarde fanaat. Een planningsfout van de centrale bibliotheek, waar het stripfeest altijd gastvrijheid genoot, heeft echter roet in het eten gegooid. Tot treurnis van de organisatoren was op korte termijn niet meer iets anders te organiseren. "I'll be back" zou Arnold S. zeggen. JN

Traditiegetrouw wordt de Belgische scoutingkalender geïllustreerd door een of meerdere striptauteurs Voor de jaarkalender 2000 is het full color tekenwerk geheel in handen van

Frank, die in meerdere pag.nagrote prenten de gelegenheid aangrijpt voor een gastoptreden van zijn strippersonage Ragebol. Voor een zacht prijsje van BF 180 heeft de stripliefhebber er een leuk verzamelobjekt bij en wordt de padvinder nog gesteund ook. In (Franstalig) België is de kalender op vele plaatsen verkrijgbaar. Wie hem gemist heeft, stuurt een e-mail naar lescouts@escouts.be of schrijft naar: Thierry Moïse, rue de Dublin 21, 1050 Bruxelles. PvG

Ook zo benieuwd hoe de Hollandse meezingers uit Hanco Kolks nieuwe *Meccano*-album, *Schlager*, nu eigenlijk klonken? Op de Stripdagen in Haarlem kun je ze horen, want de cd met *Deze bloemen zijn voor jou, Daar staat mijn ideaal* en *De Hoela* moet tegen die tijd uitko-

men. Niet **Johnny Paul** en ook niet Dries Roelvink of Bram 'Pommetje' Horlepiep Biesterveld, naar wie het personage Johnny is gemodelleerd, zullen de zang voor hun rekening nemen, maar de Utrechtse zanger Ome Cor. Deze scoorde al eerder een hit met *Ome Cor, dat is gezelligheid*. Of Ome Cor ook op de Stripdagen aanwezig zal zijn om de liederen live ten gehore te brengen, is nog niet duidelijk. GZ

Uitgeverij **Arcadia** heeft zich tot doel gesteld oude strips van de vergeleed te redden. Ze brengt met regelmaat prachtig verzorgde boekwerken op de markt. Na de boekjes van *Mick Mac Adam* van Desberg en Bennis is daar nu een andere strip uit het archief van Robbedoes *Foufi, de hoogvlieger* van Kiko. De verhalen over het jongetje met het vliegende tapijt verschenen in de jaren '70 in het weekblad. Later dit jaar moet er een uitgave volgen van het ruim tien jaar geleden door Dupuis wel aangekondigde maar nooit verschenen *Arkhe*, de engelenstrip van *G. Raf Zerk*-tekenaar Hardy. HvS

De nieuwe **Zone 5300** moet met het verschijnen van deze *ZozoLala* in de winkels liggen. In dit nummer een kleurenverhaal van Erik Wilaert getiteld *Winternacht*, een *Troglodytes*-verhaal van Marcel Ruijters in kleur (niet verschenen in het *Troglodytes*-album dat vorig jaar bij Oog en Blik verscheen), strips van Michiel de Jong, Calle Claes en Guillaume Bouzard.

Verder een artikel over de onoverwinnelijke affaire tussen **Jeroen de Leijer** en Steven Spielberg. De laatste beschuldigde De Leijer ervan plagiaat te hebben gepleegd in diens laatste *Eeffe Wenselsteefje*-boekje. Plagiaat? De Leijer begreep zelf ook niet waar Spielbergs advocatenkant het over had, dacht dat een vriend een grapje met hem uithaalde toen hij werd gebeld met de mededeling een schadeclaim te kunnen verwachten en kwam vervolgens in een (helaas waar gebeurd) kafkaïens juridisch spekspel terecht. Het bleek te gaan om een minieme pensioenfiling op *Jurnale Park*, die door de advocaten werd aangegrepen om geld te genereren uit de Leijers werk. Uiteindelijk liep het met een sissert af, maar de actie van Spielberg is een teken aan de wand in een tijd, waarin nog geen wit hondje kan worden getekend zonder dat advocaten geld komen eisen omdat Hergés nalatenschap zou worden geïmpliceerd. Bah.

In het *Zone*-nummer van maart verder nog een strip van Amoebe en waarschijnlijk de entree van Marnix Ruebs *Haagse Harry*. HvS

Een tekening van **Hergé** heeft in januari tijdens een veiling in Brussel 1,1 miljoen frank (60 000 gulden) opgebracht. Het ging om een tekening in Oost-Indische van *Jo, Sus en Jokko*. Dit was niet eens het hoogste bedrag dat ooit voor een tekening van Hergé is betaald. In oktober vorig jaar werd in Parijs maar liefst 570.000 frank (ruim 190.000 gulden) op tafel gelegd voor een tekening uit het *Kuiffe*-album *De scepter van Ostokan*. HvS

Im memoriam

Op 6 januari jl. overleed op 67-jarige leeftijd een andere oude rot in het stripvak: **Don Martin**. Martin was de bekendste en trouwste tekenaar van het Amerikaanse tijdschrift *Mad*. Martins tekenwerk is onmiddellijk herkenbaar aan zijn personages, die stevast zijn afgebeeld met hockige koppen met brede grinsen, grote kinnebakken en haakneuzen. Een ander handelsmerk van Martin zijn de onomatopoeïen. Martin maakte er een kunst van elk denkbaar geluid in zijn strips van een passende klanknabootsing te voorzien. Zijn bijdragen voor *Mad* staan vol met uitdrukkingen als *skreek-krak, shawk, grom* en *poing*. Vanaf 1955 leverde Don Martin onophoudelijk bijdragen aan dit satirische tijdschrift en al snel wordt hij algemeen beschouwd als de bedenker van de meeste strips die in *Mad* worden geplaatst. Zijn bekendste stripfiguur bedenkt Martin in 1967 met *Captain Klutz*, een parodie op de gemiddelde Amerikaanse superheld. Onder de overal bekende naam *Captain Klutz* verschijnen enkele albums rond laatstegenoemde personage in het Nederlands. Naast diverse andere albumuitgaven is Martin's tekenwerk in onze taal vooral overbekend dankzij de Nederlandstalige editie van *Mad*.

Im memoriam

Op 17 december 1999 overleed **Marcel Remacle**, die vooral bij oudere striplezers nog bekend zal zijn als de tekenaar van de reeks *Ouwe Niek en Zwartbaard*. Remacle is een tekenaar uit de oude Dupuis stal. Voor die uitgave maakte hij halverwege de jaren zestig ook *Hultrafoon*, een strip over een viking die geen groot succes werd en niet verder kwam dan vier albums. *Ouwe Niek en Zwartbaard* - een humoristische tegenhanger van *Roodbaard* - was daarentegen een langlopend succes, dat naast de voorpublicaties in het weekblad *Robbedoes* vanaf 1960 26 albumuitgaven opleverde. De humor en vormgeving van *Ouwe Niek en Zwartbaard* is tegenwoordig zo gedateerd, dat nog maar moeielijk voor te stellen is dat het eerste album van de serie begin jaren zestig verboden werd door de toenmalig zeer strenge Franse jeugdcensuur. Minder bekend wapenfeit

van Remacle is dat hij in 1961 eenmalig een scenario schreef voor een lang verhaal van *Baard en Kale*. *Schier niet op het zeepaardje*, dat alleen in *Robbedoes* is geplaatst en nooit als album is uitgebracht. Marcel Remacle werd 73 jaar.

ERRATUM

Bij de publicatie van David B.'s strip *Het monster onder het bed* in de vorige *ZozoLala* is helaas de Nederlandse vertaling van de onderste strook op de derde plaat weggevalen. Als beschadigd goedmaken hier alsnog wat er eigenlijk op die plek had moeten staan: "Het monster vraagt me hem te helpen met klimmen. / Hij, hij, hij, hij, / Ik hijs hem omhoog. Hij is zwaar. / Het is alsof ik de hele tuin omhoog trek. Hij opent zich."

Beste redactie,

Met verbazing, maar ook lichte geamuseerdheid, hebben we het bericht over het Groninger Strijpmuseum i.o. in Prikbord van ZozoLala 109 gelezen. Het heeft ons verbaasd en geamuseerd, dat de woordvoerder van het museum die op geen enkele wijze genoemd en geciteerd wil worden over de steeds weer uitgestelde komst van het museum - waar toch enkele miljoenen mee gemoeid zijn - wel wat kwijt wil over de geldprijs die Zone 5300 nog steeds (gedeeltelijk) moet krijgen. De anonieme woordvoerder suggereert dat Zone 5300 nog geen plan zou hebben ingediend voor de in november 1998 uitgereikte Strijpmuseumprijs: een opdracht prijs t.w.v. fl.10.000,-. Voor de goede orde: talloze pogingen hebben wij in de afgelopen vijftien maanden ondernomen om tot overeenstemming te komen inzake de besteding van het door het stripmuseum beloofde prijzengeld. De stroeve communicatie en gekleurde informatievoorziening, waar het museum inmiddels een patent op lijkt te hebben, wordt wellicht het best weergegeven aan een opsomming van de vele gesprekken, brieven en faxen tussen Zone 5300 en Het Strijpmuseum:

- 14 nov 1998: uitreiking Strijpmuseumprijs.
- 26 feb 1999: een samenkomst met Bert Smit, Krista Hansma en Frits LeRoux van het Strijpmuseum met de redactie van Zone 5300, waarin de plannen voor besteding van het prijzengeld, een Zone 5300 website, worden uiteengezet.
- 3 maart: brief van Zone aan het museumbestuur met voorstel en planning.
- 18 mei: fax van Zone aan het museum: er is nog steeds geen reactie op ons voorstel van 3 maart. Wellicht is er iets misgegaan?
- 21 mei: fax van Zone met een poging tot overleg over de planning.
- 1 juni: de brief van 3 maart wordt nog een keer naar het museum gefaxed; was kennelijk de eerste keer niet aangekomen.
- 2 juli: fax van Zone met de vraag waarom we nog steeds niets hebben gehoord
- 2 juli: antwoord per fax: Bert Smit is op vakantie en zijn voornemen om ons te bellen moet, we citeren, "hem ontschoten zijn door de moerzame contacten met de Gemeente omtrent de financiën."
- 7 juli: telefoongesprek met Frits LeRoux, waarin hij vertelt dat het bestuur akkoord gaat met het door ons ingediende voorstel.
- 8 juli: fax van Zone; bevestiging van het gesprek met Frits LeRoux, plus voorstel planning en betaling
- 9 juli: fax van stripmuseum; een schriftelijke bevestiging dat het bestuur akkoord is met het voorstel. Voor de uitvoering en betaling moet er echter gewacht worden tot Bert Smit terug is van vakantie, op 26 juli.
- 13 juli: fax van Zone; we willen weten op welke termijn alles wel geregeld kan worden als Bert Smit dan terug is van vakantie. Tevens verzoeken we het museum (wederom) om het juryrapport over Zone.
- 24 juli: Zone stuurt alvast een fax, met het verzoek alles binnen een week in orde te maken. Het is inmiddels alweer acht maanden geleden dat de prijs is uitgereikt en ook hebben we nog steeds geen juryrapport
- 28 juli: telefoongesprek met Bert Smit, waarin hij vertelt dat de gemeente Groningen nog akkoord moet geven over de uitbetaling van de prijs
- 28 juli: brief van Zone, refererend aan het gesprek met Dhr. Smit. We vinden het raar dat de verantwoordelijkheid voor de trage gang van zaken plotseling bij derden wordt gelegd. We vinden dat er van uitsluit geen sprake meer kan zijn en geven het museum nog tot 3 augustus gelegenheid hun zaken in orde te brengen.
- 3 aug: brief van het stripmuseum. We citeren: "Zoals Dhr. Smit in een telefonisch gesprek met u al heeft uitgelegd, is het Strijpmuseum voor wat betreft haar liquide middelen afhankelijk van bevoorschotting door de Gemeente Groningen. De vakantieperiode is er debet aan dat er op dit moment geen transacties plaats kunnen vinden: de betrokken wethouder is met vakantie. [...] Wij vragen u nog enig geduld te hebben met het ondernemen van acties en wij verzekeren u dat van onze kant alles wordt ondernomen om deze zaak zo snel mogelijk af te handelen."
- 22 aug: brief van Zone; het blijkt niet mogelijk om telefonisch een afspraak met het museum te maken. Reden voor ons geen vertrouwen meer te hebben in hun belofte om alles zo snel mogelijk te willen afhandelen. We geven het museum tot woensdag 25 augustus de gelegenheid om het bedrag van fl.10.000,- over te maken.

Op 23 augustus wordt dan eindelijk de helft van het geld, fl. 5.000,- overgemaakt, zonder enige uitleg waarom dit slechts de helft betreft en hoe nu verder te gaan. Tot 12 september wordt geprobeerd een afspraak te maken tussen Zone 5300 en het Strijpmuseum.

- 12 sept: fax van Zone; een poging om dan maar zonder afspraak toch de rest van het prijzengeld te krijgen, én een poging tot een nieuwe afspraak over de Zone-website
- 27 sept: brief van Zone; er is nog steeds geen reactie op onze vorige brief. Na bijna een jaar lang zonder succes gepoogd te hebben een overleg op gang te brengen, zijn we het zat. Als we 6 oktober het resterende bedrag nog niet hebben ontvangen, zien we ons genoodzaakt het museum te laten dagvaarden.
- 4 okt: fax van Zone, toch nog laatste poging de zaak onderling te regelen in persoonlijke afspraak tijdens stripdagen Den Bosch op 9 en 10 oktober.
- 7 okt: fax van het Strijpmuseum; Bert Smit zal ons in de loop van het weekend van 9 en 10 oktober komen opzoeken.

Op 10 oktober worden in Den Bosch met Bert Smit de volgende afspraken gemaakt: binnen een week stuurt Zone hem de planning voor de website, ter informatie aan het bestuur. Het museum zal daar binnen een week weer op reageren.

- 14 okt: brief van Zone met de planning.
- 25 okt: fax van Zone met een herinnering aan de afspraak van 10 oktober.
- 29 okt: brief van Zone aan alle bestuursleden van het Strijpmuseum persoonlijk met een verzoek om opheldering. (De brief wordt ter informatie ook aan Bert Smit gestuurd.)
- 31 okt: geëigende email van Bert Smit dat het bestuur zich beraadt op de inhoud van de definitieve reactie die we "binnenkort zullen ontvangen"
- 11 nov: brief van het stripmuseum, we citeren: "de vigerende situatie is dat er weliswaar een projectvoorstel is voorgelegd aan het bestuur, maar dat voor het bestuur nog onvoldoende duidelijkheid is over de hardheid van de in dat voorstel benoemde voorstellen. In het projectvoorstel ontbreekt tevens aan een productieplanning met daarin een termijn voor het kunnen beoordelen van het eindproduct. Derhalve ligt er dan ook nog geen instemmend eindbesluit van het bestuur voor."
- En: "Verder merken wij op dat uw brief van 29 oktober 1999 aan die besluitvorming niet bepaald een positieve bijdrage is geweest. Indien u persisteert in uw wijze van benaderen overwegen wij maatregelen die leiden tot terugvraag van het reeds uitgekeerde bedrag aangezien u van uw zijde nog steeds niet aan alle condities hebt voldaan."
- 19 nov: brief van Zone 5300 waarin we volstaan met een verwijzing naar voorgaande correspondentie (16 brieven!) met ingediende voorstellen, inclusief planning. Tot slot merken we op dat er een krankzinnige situatie zou ontstaan wanneer een project wordt beoordeeld op basis van de correspondentie daaromtrent. En ook dat we niet onder de indruk zijn van hun toespeling op een terugvordering van het inmiddels deels betaalde prijzengeld- Zone 5300 heeft tot op heden - als enige partij - wel aan alle gestelde voorwaarden voldaan

Zone 5300 heeft nu meer dan een jaar zevergeeft geprobeerd om concrete afspraken te maken met het stripmuseum. We hebben steeds zoveel geduld gehad, omdat we ons gewoon niet konden voorstellen dat je een prijs uitreikt en daar vervolgens zo onprofessioneel mee omgaat. Het heeft er veel van weg dat het stripmuseum de prijs alleen in het leven heeft geroepen om publiciteit makkelijk (en goedkoop) te scoren. Voor ons is de maat nu meer dan vol, na alle energie en middelen die we in de prijsopdracht hebben gestoken. We hebben inmiddels contact opgenomen met de Gemeente Groningen en dhr. W. Smink, wethouder Ruimtelijk Ordening, op de hoogte gebracht van de gang van zaken.

Met of zonder de medewerking van het stripmuseum zal de Zone-website er hoe dan ook komen. En dat is iets dat we van het stripmuseum niet zouden durven zeggen.

Ingrid Huysman en Tonio van Vugt
Redactie Zone 5300

Agenda

De liefhebbers van **Peter van Straaten** kunnen nog tot **13 februari** terecht bij Galerie Mekanik voor de expositie *Mensen onder elkaar*. Galerie Mekanik, Sint-Jacobsmarkt 73, Antwerpen, 03 234 23 47

Het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal is dit voorjaar weer bewonderenswaardig actief. Nog tot **5 maart** kunnen de liefhebbers van *Billie en Billie* er naar de retrospectieve van **Jean Roba**. Pal daarop, om precies te zijn **7 maart**, opent een groot overzicht van **Charles Schulz' Peanuts**. Snoopy & co zijn te zien tot 11 juni. In de zogenaamde "originelenkamer" van het BCB tot eind februari nog de **Belgische pioniers van het beeldverhaal** (o.a. originelen van Mitacq en Cuvelier) en van **29 februari tot 21 mei** tekeningen van stripmakers die op scenario van wijlen **Greg** hebben gewerkt. BCB, Zandstraat 20, Brussel, 02 219 19 80

Ook in het reguliere expositiecircuut duiken wel eens stripmakers op. Zoals bij **Oogdwalen in 22 getekende verhalen**, waar onder andere werk te zien is van Peter Pontiac, Joost Swarte, Hendrik J. Vos en Kamagurka. Nog te zien tot **19 maart** in het splinternieuwe museum Het Valkhof, Kelfkensbos 59, Nijmegen, 024 - 360 88 05

Nog tot en met **26 maart** te zien in de Kunstha. Rotterdam: de expositie **Manga mangal De kunst van Japanse strips**. Kunsthal Rotterdam, Museumpark, Westzeedijk 341, 010 - 440 03 01, communicatie@kunsthal.nl

Wanneer? Zondag **20 februari**. Waar? In zaal Libanon aan de Nieuwbaan te **Peisegem** (bij Merchtem). Wat? Een **ruil- en tweedehandsbeurs** en signerende tekenaars. Wie dan wel? Jean-Pol, Jeff Broeckx, Steven Dupré en Dirk Stallaert. Leuk? Ga dat zelf maar bekijken

Op zondag **27 februari** wordt in **Rijswijk** de **Grote Stripbeurs van de Randstad** gehouden. Van 10 tot 17 uur zijn de deuren geopend naar een zaal vol stands, signerende tekenaars en een stripveiling. Tevens zal, als de deadlines gehaald worden, het eerste exemplaar gepresenteerd worden van het nieuwe album van *Ambrosius*. Tekenaar Gideon Brugman heeft na vijftienwintig jaar de draad van de oude *Pep*-strip weer opgepakt. Waar gebeurt het allemaal? In de **Darling Market** aan de Volmerlaan 12. Zowel met de auto als met het openbaar vervoer makkelijk te bereiken. De eerste duizend bezoekers krijgen een presentje. Zondag **27 februari** vindt de **Tweede grote stripbeurs van de Randstad** plaats. De deuren zijn open van tien tot vijf, de entree kost f 6,00. Darling Market, Rijswijk. Meer informatie: 040 - 252 10 09. De **Wilrijkse Stripedagen** vinden dit jaar plaats op

11 en 12 maart. In 't **Vlaams Stripcentrum** is er dan een beurs, zijn er signerende tekenaars en is er van alles te doen voor de kinderen. Tevens wordt een tentoonstelling georganiseerd onder het thema: **striphelden door de bril van collega tekenaars**. Waar gebeurt het allemaal? Aan de Letterkundestraat 139, in Wilrijk natuurlijk.

Van **17 maart tot 1 oktober** loopt in het Rijksmuseum van Oudheden te **Leiden** de tentoonstelling **Asterix en Europa**. Met behulp van een levensgrote replica van het dorpje dat we zo goed kennen, wordt een beeld geschetst van de Romeinse tijd. Er zijn authentieke Romeinse voorwerpen te zien als amforen, bronzen helmen en zwaarden en altaren. De bezoeker maakt zo als het ware een reis door de wereld van *Asterix*. Het museum is op maandag gesloten, maar de rest van de week open tot 17 uur. De entree is 7 gulden

Zaterdag **25 maart** is de Broerenkerk te Zwolle het toneel van de **Derde Oost-Nederlandse Stripbeurs**. De beurs is open tussen 10.00 en 17.00, de entree kost f 5,00. Meer informatie: 038 - 422 10 77

Stripclub Tafelrond organiseert voor **9 april** een **ruilbeurs** in zaal Het Bad aan de Martelarenlaan in **Leuven**. De tekenaars Ron van Riet, Dirk Stallaert en Eric de Rop zijn vanaf 13 uur aanwezig om te signeren

DE COLLECTORNEUR

door ANTON DAMEN en MARC VAN BROECKHOVEN

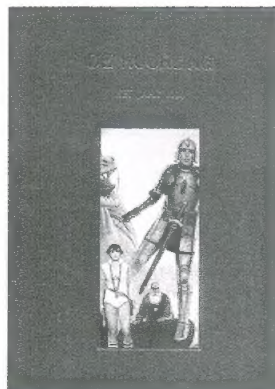
Stripbeurs !!!

Za. 25 maart a.s. is er in de Broerenkerk te Zwolle alweer de

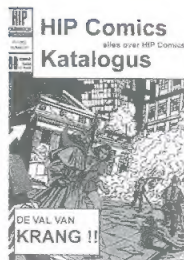
3e Oost-Nederlandse Stripbeurs

Ook nu is er weer een speciale **Luxe Huurling** voor deze gelegenheid gemaakt.

Er zijn ± 60 kramen vol strips en de entree bedraagt Fl. 6.- Geopend van 10.00 uur tot 17.00 uur.
Voor verdere info
De Boekenhalte
(zie hiernaast)

Hipcomic katalogus met alle covers afgebeeld plus informatie over tekenaars en auteurs plus de waarde van de comics etc.
Oplage 100 stuks.
Prijs Fl. 14,95 (Euro 6,80)

Luxe, in linnen gebonden, genummerd en gesigendeerde

Huurling met goudopdruk

Totale oplage 100 stuks, waarvan 25 stuks in blauwe uitvoering en genummerd in Romeinse cijfers, 75 stuks in rode uitvoering met normale nummering.
Prijs Fl. 99,- (Euro 44,93).

Te bestellen bij

de Boekenhalte

Assendorperstraat 103
8012 DH Zwolle
tel. 038-4221077.

Verzendkosten worden in rekening gebracht. Franco af te halen bij De Boekenhalte of de 3e Oost-Nederlandse Stripbeurs, op zaterdag 25 maart 2000, in de Broerenkerk te Zwolle.

STRIPVOORSPELLING

De te verschijnen albums zijn gerangschikt naar door de uitgevers opgegeven verschijningsdata. In werkelijkheid verschijnen ze echter vaak later. Achter elk album staan de prijs (Hfl/BF) en de uitvoering (slappe kapt/harde kapt) vermeld. Het curieuze commentaar is van de ZozoLala-redactie.

Te verschijnen in februari

Big Balloon

Cartoon Network strip 3: Cow and Chicken (Diversen) 9,95/199; sk.
Dilbert 5 (Adams) 9,95/199; sk

Dargaud

Beestenbende 1: Mensenlief en dierenleed (Achdd/Godard) 10,95/199; sk.

Dupuis

Cupido 12: In de wolken (Malik/Cauvin) 8,95/160; sk.
Kroost 5: Mogen we al niet meer lachen? (Carrabal) 9,75; sk.
Robbedoes album 237 (Diversen) 19,50; hk.
Vrouwen in het wit 20: Ik zie geen verband (Bercovic/Cauvin) 8,95/160; sk.

Infotex

Simpsons 8 (Diversen) 7,95; sk.

Le Lombard

Alfa 5: Sancties (Jigounov/Mythic) 10,95; sk.
*Zou het niet slimmer zijn om de eerdere uitvoer-
kocht delen eerst te herdrukken?*
Bernard Prince 4: Avontuur in Manhattan (Hermann/Greg) 10,95; sk. *Herdruk.*

Dommel 37: Wat je ver haalt, is lekker (Dupa) 9,50; sk.

Oog & Hiel

Glas en lood (Swarthe) 27,50; hk. *Boekje over de reeks glas-in-lood-ramen, die Swarte ontwierp.*
Heinz 22: Niet zeuren, Heinz! (Windig en De Jong) 19,90; sk.
Odds & ends (Crumb) 75,00; luxe.

Miklo

Biggles 13 B: Alias W.E. Johns; 29,95; hk.
Buck Danny: Verboden gebied / Strijd boven de bergen (Bergèse) 95,00; luxe.

Standaard

F.C. De Kampioenen 11: Xavier in de puree (Leemans) 8,95/160; sk.

Kiekeboe 84: Het lijk had gelijk (Merho) 8,95/160; sk.
 Nero 149: De vijftienboom (Sleen) 9,90/185; sk.
 Nero klassiek 17: De ring van Petatje (Sleen) 11,50/195; sk.
 Nero klassiek 18: De rode keizer (Sleen) 11,50/195; sk.

De Rode Ridder 177: De veldtocht (Biddeloo) 6,95/130; sk.
 Suske en Wiske 263: Het verdronken land (Geerts) 7,50/140; sk en 80,00/1495 luxe.
 Urbanus 80: De blikken dozen soap (Linhout/Urbanus) 7,95/150; sk.

V.N.U.

Disney filmstrip: Toy Story 2 (Diversen) 8,95/160; sk.
 De beste verhalen van Donald Duck 102: Donald Duck als politieagent (Barks) 8,95/160; sk.
 Donald Duck pocket 67: De hulpeloze hofschinder (Diversen) 8,95/160; sk.

Te verschijnen in maart

Albert René

De wereld van Asterix (Uderzo) 39,50; hk.

Le Lombard

Julie, Klaartje en Cecile 15: Operatie showbizz (Sidney/Bom) 9,50; sk.
 Lester Cockney 8: Oregon Trail (Franz) 10,95; sk.

Oog & Blik

De Falangisten van de Zwarte Orde (Bilal/Christin) 35,00; hk. *Herdruk.*

Sherpa

Capricornus 5: Het geheim (Andreas) 24,95; sk en 125,00; luxe. *Het slot van de eerste cyclus.*
 Klein zelfportret (Baudoin) 30,00; sk en 75,00; luxe.
 Piero (Baudoin) 30,00; sk en 75,00; luxe. *Herdruk.*

Standaard

Jommeke 207 (Nys) 6,80; sk.

V.N.U.

Donald Duck pocket 68: Herrie om een hals-

snoer (Diversen) 8,95/160; sk.
 Tina topper 35: Wie is het leukst? (Scott) 7,95/160; sk.

Niet Aangekondigd Toch Verschenen

De as van de Katharen 1: De wolven van Farnham (Jarbinet) 11,95; sk.
 De bloedbruiloft (Hermann/Van Hamme) Dupuis; 26,00; hk. *Twee absolute topauteurs werken voor het eerst samen. Zie Het laatste oordeel.*

C-Merk 1 (Diversen) 3,50; sk. *Eigen beheerfraais in de traditie van Gumbab. Het antwoord op cynische manager-praat over strips als A-merken.*

Café Kin' la belle (Warnauts/Raives/Van Dam) Casterman; 27,95; hk. *Zie Het laatste oordeel.*
 Canardo: Het meisje dat droomde van de horizon (Sokal) Casterman; 19,95; hk.

Caroline Baldwin 1 en 2 (Taymans) Casterman; 9,95; sk. *Thriller volgens het nieuwe Casterman Benelux-recept: vlot, goedkoop, zo gelezen en net zo snel weer vergeten.*

Cotton kid 1: In naam der wet (Letturgie/Pearce) Talent; 14,50; sk. *Miep, miep! Leturgie en Pearce doen Morris na met Lucky Luke-in-het-kelein.*

Dodelijk Venetië 1: De eerstgeborene (De Vita/Cortegiani) Talent; 27,50; hk.
 Dokter Sigmund, ik ben zwaar depressief, gestoord en ongelukkig (De Wit) Sirene Pocket; 9,95; sk. *Grotendeels al eerder in boekvorm verschenen werk. Pocketuitgave voor wie de stripspecialzaak niet indurft - hier ligt absoluut een doelgroep voor doktor Sigmund.*

Finkel 4: Het geheim (Convor) Blizz; 29,95; hk.

De foto (Retera) De Plaatjesmaker; 7,95; sk. *Pincez-boekje van de maker van Dirkjan.*
 Max Fridman 3: No pasarán (Giardino) Glénat; 29,95; hk. *Voor het eerst sinds jaren weer een nieuwe Fridman. Zie Het laatste oordeel.*

Een gar in de onzinlaag (Oli4) *Maatschappijcritische cartoons in de traditie van Yrrab.*

The ghost in the shell 7: Kusangi's blunder (Shirow) Arboris; 11,95; sk.

Gr'n'n 8 en 9 (Diversen) grn@hotmail.com; 5,00/100; sk. *Het kon aan het einde van het jaar niet op in Groningen: maar liefst twee bloemlezingen van Gr'n'n talent: o.a. Jan Krol, Markus en Vlerk.*

De haas van Mars 1 t/m 4 (Parras/Cothias) Talent; 27,50; hk.

Heinz 21: Smurfeneiland (Windig/De Jong) Oog & Blik; 17,50; sk.

De hemelsluizen 1 t/m 7 (Allot/Rodolphe) Talent; 27,50; hk. *In één keer de hele serie; Talent heeft er vertrouwen in.*

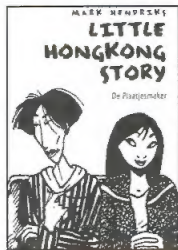
Jakhallen en Arabieren (Amoeb) De Plaatjesmaker; 7,95; sk. *Pincez-strip van een groot stripauteur, gebaseerd op het gelijknamige verhaal van Franz Kafka.*

De kat 5: 1999-1999 (Geluck) Casterman; 9,95; sk. *Eigenzinnig vermaak van Philippe Geluck.*

De khan 5: Meester van de wereld (Houot/Rocca) Talent; 27,50; hk.

De kid 2: Het geheim (N'Guessan/Crisse) Talent; 27,50; hk.

Konvooi 2: De privé-verzameling (Morva/Bucher) Arboris; 12,95; sk.
 Kronieken van de Zwarte Maan 8: Het zwaard van gerechtigheid (Pontet/Froideval) Arboris; 11,95; sk.
 Little Hong Kong story (Hendriks) De Plaatjesmaker; 7,95; sk.

Lorna 1: En de Leviathan (Azpirin) Arboris; 12,95; sk.

Love is in the air (De Jager) De Plaatjesmaker; 7,95; sk.

Megalex 1: De anomalie (Beltran/Jodorowsky) Arboris; 13,95; sk. *Eindelijk vertaalt Arboris een nieuwe serie tegelijk met het verschijnen van het Franse origineel - het gaat hier dan ook om een Metabaronnen-achtige seller.*

De Metabaronnen 5: Staalkop de grootvader (Gimenez/Jodorowsky) Arboris; 13,95; sk.

Morgan (Pratt) Casterman; 49,00; hk. *De zwanenzang van de Italiaan. Zie Het laatste oordeel.*

Murena 2: Zand en bloed (Delaby/Dufaux) Dargaud; 10,95; sk. *Alex, maar dan in het echt. Komt eindelijk het langverwachte tweede deel uit, heeft Dargaud prompt het eerste niet meer voorradig. Zo komen er dus geen nieuwe lezers bij.*

De pioniers van de nieuwe wereld 12: Het gefluister van de grote bomen (Ersel/Charles) Glénat; 21,90; hk.

Ranja (Ranjan) brandheemkerk@freel.nl 3,95; sk. *Het brein achter Zuster Fidelia stelt zich voor. Romantiek & wetenschap (Giessen) De Plaatjesmaker; 7,95; sk.*

De rovers van Keizerrijk 5: Kat die bijt (Jamar/Dufaux) Glénat; 25,95; hk.
 Rugrats 1: De Stripuitgeverij; 7,95; sk.

Superbobo! (Gleeve) De Plaatjesmaker; 7,95; sk. *Gerard Leever brengt in zijn Pincez-strip een geslaagd hommage aan Flip Fermin.*

Yoko Tsuno: De parol van de dageraad (Leloup) Casterman; hk. *Geillustreerd verhaal over het ontstaan van Leloups oosterse ruimteheldin.*

Universal war one 1: Genesis (Bajram) Talent; 27,50; hk. *Zie Het laatste oordeel.*

Verhalen uit de Megasteden 18: Judge Dredd - Batman sterven van het lachen 2 (Murray/Wagner/Grant) Arboris; 11,95; sk.

The X-Files 1: Oogstverdelger (Diversen) De Stripuitgeverij; 7,95; sk. *Statische rip-off van de tv-serie.*

Zo schildert Vicente Segrelles (Segrelles) Arboris; 49,95; sk. *De schilder van De huurling geeft tekst en uitleg.*

Zodiak 1 (Oosterveer/Ritscher) Boumaar; 1450; sk. *Uit De Telegraaf.*

UNO MUNDO WERELDSTRIPS

In het buitenland verschijnen stapels prachtige strips die ons taalgebied amper bereiken. Kwaliteit kent echter geen grenzen. Daarom hieronder een selectie van de meest opvallende buitenlandse titels van de laatste twee maanden.

Tekstloze strips

40 Days dans le désert B (Moebius) Stardom; FF 106; sk. *Mutaties in de woestijn*. Paginegroote barokke zwart-witbeelden à la De Pagen van de kat.
Gon 5 (Tanaka) Casterman; FF 39; sk. *Een nieuwe pokes over het vitale manga-dinozjoe*. Tegelijkertijd verscheen ook een (nog) goedkoper Gon-verhaal in kleur.

Deutsche Neue Welle

Die Biographie der Frau Trockenthal (Feuchtenberger) Jochen Enterprises; DM 19,90; hk. *Bundel die toont wat Anke Feuchtenberger zal met kleur vermogen*.
Teufel 1 (Diversen) R&S@laska.com; DM 19,80; sk. *Bijzonder veelbelovende anthologie met korte verhalen in kleur van o.a. Gerhard Schlegel, Thomas Gilke en Ulf K.*
XX 1, 2 en 3 (Diversen) Jochen Enterprises; DM 9,95; sk. *Bloemlezing van Duitse Grrrl-strips*. O.a. Lilian Mouli, Anke Feuchtenberger, Minou Zaribaf.

Les bandes dessinées

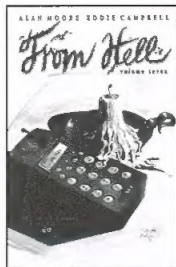
Les années Spoutnik 1: Le pénalty (Baru) Casterman. *Nieuwe mini-erie van de auteur van Onderweg. Over het verdwijnen van de 20e-eeuwse arbeiderscultuur*.
Antoinette (Duba/Tan) Éd. 6 Pieds sous terre; FF 89; sk. *Vrijwel tekstloze stripbewerking van een novelle van Lionel Tran*.
Au bistrot (Quéméré) Éd. Pyramide; FF 59; sk. *Geschilderde kroegverhalen uit Breiz*.
Barcelona (Dupuy/Beberian) Cornélius; FF 90; sk. *Na New York verbeelden de makers van Menier Johan nu Barcelona in rake schetsboek-tekeningen*.
Bestiaire de poche (Boucq) Mosquito; FF 100;

sk. *Losse dieren tekeningen van de maker van Fré Vandermeijne*.
Le calumet de pierre rouge (Toppli) Mosquito; FF 50; sk. *Romantiek en avontuur door een van de meesters van de Italiaanse strip*.
Carton jaune (Hanouka/Daeninx) Le Masque; FF 79. *De lotgevallen van een jonge Tineitische voetballer in het Parijs van de jaren dertig. Het eerste 'echte' (niet-bewerkte) stripscenario van Didier Daeninx getekend door een 25-jarig Israëliësch talent*.
Chroniques de l'éphémère (Baudoin) Éd. 6 Pieds sous terre; FF 69; sk. *Korte psychologische verhalen van de beeldendichter uit Nice*.
La dinde sauvage 3: La souffrière (Pinelli) PLG; FF 70. *Nieuw boek van de Henri Miller van het beeldverhaal*.
Les enquêtes de l'inspecteur Coke 1: La momie (Battaglia) Mosquito; FF 50; sk. *Sfervolle thriller van de te weinig bekende Italiaanse zwart-witvirtuoso*.
Fantasmagorie (Prado) Mosquito; FF 100; sk. *Losse tekeningen van de auteur van o.a. Krijtlijnd en Manuel Montana*.
Malentendus (Dumonthell) Casterman; FF 85; sk. *Een geflitte student raakt aan lager wal*.
Langverwachte opvolger van Dumonthells alom bejubelde debuut *Qui a tué l'idiot*.
Les réquisits marteaux (Vanoli) Collection Carrément; FF 25; sk. *Een humoristische kijk op de Griekse mythologie door de immer productieve Vincent Vanoli*.
Rêve de béton (Zezeli) Mosquito; FF 50; sk. *Indrukwekkend vrij werk van de Kroaat*.
Danijel Zezeli, die momenteel favoriet maakt bij het Amerikaanse DC Vertigo.
Simple (Silvestre) Éd. Amok; FF 85; sk. *Een virtuos spel met de conventies van het stripverhaal door het Spaanse talent ook wel bekend als Frederico del Barrio*.
Une ville, un mardi (Marboeuf) Éd. Amok; FF 75; sk. *Eerste boekuitgave van de mede-oprichter van uitgeverij Amok*.

The comix

300 (Miller/Varnley) Dark Horse; \$ 30; hk. *Millers ultrageweldadige strip over het Spaanse leger. Twee pagina's uit de comic 300 passen hier op één extra brede plaat: fraai!*
Action comics 1 (Siegel/Shuster) DC; \$ 3,95; sk. *Het eerste optreden van Superman nu betaalbaar herdrukt*.
Blair whiff (Aragonés) Dark Horse; \$ 2,95; sk. *Leuke parodie van de hype door Mad-veteraan Sergio Aragonés*.
The cartoon guide to sex (Gonick/Devault) Harper Resource; \$ 14,95; sk. *Na de strip-ping van de wereldgeschiedenis en menselijke communicatie gaat de educatief verantwoorde leukerd Larry Gonick nu helemaal 'back to basics'*.
Excreta (Comol Christensen) Slab-O-Concrete;

\$ 9,95; sk. *Over de wonderlijke wereld der lichaamsappen. Binnenkort in ZozoLala meer over deze jonge Duitse auteur*.
Fortune and glory (Michael Bendis) Oni Press; \$ 4,95; sk. *Cynisch verslag van de ervaringen van stripmaker Brian 'Jinx' Michael Bendis in Hollywood. Spits dialogen*.
From hell (Campbell/Moore) Eddie Campbell Comics; \$ 35,00; sk. *Deze ZozoLala is er vol van*.

Neil Gaiman's Midnight days (Diversen/Gaiman) DC Vertigo; \$ 17,95; sk. *Bundel oud, moeilijk te vinden werk van de Britse topauteur*.
I die at midnight (Baker) DC Vertigo; \$ 6,95; sk. *Nieuwe one-shot van Kyle Baker: 'about a man looking for true love and a reason to live in New York? He'll be lucky if he finds a cab.'*
Louis Joos presents: jazz (Joos) Sunset Strips; \$ 2,95; sk. *De Brusselaar met een missie: jazz in stripvorm*.
Preacher: Tall in the saddle (Ennis/Dillon/McCrear) DC Vertigo; \$ 5,95; sk. *Slow chocolate autopsy (McKean/Sinclair)*.
Phoenix House; \$ 6,99; sk. *Een samengaan van literatuur en strip: roman van Iain Sinclair met drie strip-hoofdstukken in samenwerking met Dave McKean*.
Strangers in paradise: Sanctuary (Moore) Abstract Studio; \$ 15,95; sk. *THB 3 (Pope) Horse Press; \$ 3,95; sk. Tomorrow stories 5 (Diversen/Moore) America's Best Comics; \$ 2,95; sk. Korte strips geschreven door Alan Moore, waaronder een verbluffende gravure-collage door Melinda Gebbie*.
Top Shelf: Under the big top (Diversen) Top Shelf Production; \$ 14,95; sk. *Bloemlezing van ambitieuze jonge Amerikaanse uitgever. O.a. Jeff Levine, Dylan Horrocks en Yirmi Pinkus*.
Volcanic revolver (Morse) Oni Press; \$ 9,95; sk. *Eigenzinnige gangsterstrip van talent Scott Morse*.

Meet your
new ally

The Nemesis™ expansion for the Magic: The Gathering® trading card game introduces new game mechanics that will split your opponent's defense.

LACCOLITHS When this new creature type is blocked, it can direct its damage to any creature your opponent controls.

FADING CARDS — These hurt your opponents and are gone before they know what hits them.

NEMESIS

Feb. 15, 2000

www.ps-games.nl

For more information, call PS Games at 0492-538-487

MAGIC
The Gathering®

PS GAMES

All trademarks are property of Wizards of the Coast, Inc. © 2000 Wizards

